

GU Journalen

NYHETER FRÅN GÖTEBORGS UNIVERSITET

Forskare flyr GU

Bättre betalt
utomlands s 3

Fria ord – special

Sju fullmatade sidor
debatt s 11-17

Ha mod att säga ifrån

Civilkurage – en
bristvara s 26-27

6/03

FOTO: HILLEN MASSEL

Barns fetma ett framtida hälsoproblem

– Vi riskerar att förlora en generation, säger Peter Friberg s 20-21

Innehåll

dec 2003

- 3 Risk för braindrain** vid svenska universitet
- 4 GU:s ekonomi** inför årsskiftet
- 6 Två dekaner missnöjda** med strategisk fördelning
- 7 Åtgärder** för en bättre arbetsmiljö
- 8-9 GU:s äldsta och yngsta** student
- 11-17 Fria ord** special
- 18 Gunnar Svedberg** om pedagogikens roll
- 19 Ingalill Rask Nyström** gillar julens musik
- 19 Roliga brev** – GU:s registratur får 10 000 brev om året
- 20-21 Peter Friberg** menar att barn rör sig för lite
- 22-23 Salstentan** – har den överlevt sig själv?
- 25 Framtidsresan** gör kvinnor till ledare
- 26-27 Mod – en defekt?**

GU Journalen

GU JOURNALEN är en personaltidning från Göteborgs universitet

CHEFREDAKTÖR: Allan Eriksson/Tel: 773 1021
allan.eriksson@adm.gu.se

BITRÄDANDE REDAKTÖR: Eva Lundgren/Tel: 773 1081
eva.lundgren@adm.gu.se

REPORTRÄR: Lars Nicklason/Tel: 773 1014
lars.nicklason@adm.gu.se
Kajsa Asklöf/Tel: 773 5708
kajsa.asklof@adm.gu.se

FOTOGRAF: Göran Olofsson/Tel: 773 2929

LAYOUT/GRAFISK FORMGIVNING: Anders Eurén

ANSVARIG UTGIVARE: Siv Bondenäs Brink. Ej i detta nummer

STF ANSVARIG UTGIVARE: Åke Pettersson

MEDVERKANDE SKRIBENTER: Kerstin Norén, Gunnar Svedberg, Ingalill Rask Nyström, Ina Langsberg, Marie-Louise Samuelsson

KORREKTUR: Britt Kihlman

ADRESS: GU Journalen, Göteborgs universitet
Box 100, 405 30 Göteborg. Fax 031-773 4354

E-POST: gu-journalen@gu.se

INTERNET: <http://www.gu.se/aktuellt/gu-journalen>

WEBBTIDNING: Mikael Stoltz

TRYCK: Elanders Novum, Göteborg.
Tidningen trycks på miljövänligt papper som uppfyller kraven för Svanenmärkning.

UPPLAGA: 6 300 ex

UTGIVNING: 6 nummer/år. Nästa GU Journal utkommer i slutet av februari

MANUSSTOPP: 9 februari 2004

ADRESSÄNDRING: Gör skriftlig anmälan till redaktionen. För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen. Citera gärna, men ange källan.
ISSN 1402-9626

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

PROREKTOR HAR ORDET

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

Det som inte får hända har hänt

En dödsolycka har inträffat på vår arbetsplats. Lars Fritiofsson, en av universitetets internrevisorer, klämdes fast i en hiss när han transporterade material. Olyckan skedde den 17 november. Yrkesinspektionen utreder nu ärendet.

Jag träffade Lars ett flertal gånger, både i min tidigare egenskap av dekan för Humanistiska fakulteten och sedan som prorektor. I det senare fallet berodde det på att internrevisionen av tradition regelbundet rapporterar om sin pågående verksamhet till just prorektor. Jag uppskattade honom mycket, både som en klok och noggrann medarbetare och som en stillsam och humoristisk människa.

Från universitetets sida är det Christina Nordberg som håller kontakten med Lars familj i Trollhättan. Jag är glad att jag hann lära känna Lars lite grann och kommer alltid att minnas honom med värme. Säkert håller de av er som kände honom med mig.

ETT OVÄNTAT DÖDSFALL på så nära håll ger perspektiv åt ens dagliga verksamhet. Det finns annars en viss risk att drunkna i alla ärenden. Som ny prorektor och rektors ställföreträdare har jag mycket att sätta mig in i. En erfarenhet är att de många olika slagen av ärenden leder till starka skiftningar mellan olika stämningar, från nära nog eufori över allt intressant och bra som görs vid universitetet vad gäller utbildning och forskning, till dysterhet över svårslösliga person- och intressekonflikter. Men jag har gott hopp om och goda möjligheter att lära mig så mycket mer om verksamheten att jag kan bidra på ett konstruktivt sätt till att utveckla det som är bra och lösa en del av det som fungerar mindre bra. Och det ska bli intressant att arbeta inom ramen för den nya ledningsstrukturen efter årsskiftet.

Jag har inte (ännu) några speciella ansvarsområden; min halvtid som prorektor

räcker inte till för det. Men några frågor som ligger mig varmt om hjärtat är etiska frågor inom utbildningen, pedagogisk utveckling samt forskningssamarbete över ämnes- och fakultetsgränser. Bl a är jag ordförande i den rådgivande gruppen för trakkasseriärenden, som börjar finna sina former, och jag är också involverad i lärarutbildningen, som ska utvärderas av Högskoleverket 2004. Den 20 november anordnade UFL ett första sk rådslag om ämnesdidaktik i lärarutbildningen, som jag deltog i med ett inlägg ur språkens perspektiv.

Diskussionerna under mötet var sådana att de ingav förhoppningar om en utveckling av samarbetet inom universitetet i den frågan. Det kommer att bli flera rådslag där ämnesdidaktik belyses från olika perspektiv och med konkreta exempel från olika fakulteter. Det första mötet var välbesökt, och det blir förhoppningsvis de följande också.

BLAND MINA ÖVRIGA arbetsuppgifter ingår att vara ordförande i arbetsgivardelegationen och att representera universitetet i olika interna och externa sammanhang, både i egenskap av prorektor och i egenskap av ställföreträdare för rektor. Styrelsen beslutade vid sitt senaste sammanträde att jag ska få en prorektorskollega, och det ser jag fram emot, för det finns många viktiga sammanhang att delta i, och tiden räcker inte riktigt till för allt som behöver göras.

Jag vill avsluta min första rektorsruta med att önska alla God Jul och Gott nytt år! Det är visserligen mörkt ute, men elbranschen utvecklar allt fler slag av "mysbelysning", så vintermånaderna blir mer uthärdliga.

Kerstin Norén
PROREKTOR

Forskarflykt från svenska universitet

Christer Betsholtz, en av Sveriges mest betydande medicinska forskare, kommer sannolikt att lämna GU. Skälet är att han fått erbjudande som forskningsledare vid de prestigefyllda Max Planckinstituten i Tyskland.

Håller Sverige på att drabbas av forskarflykt?

OM CHRISTER BETSHOLTZ lämnar Sverige tar han med sig större delen av sin forskargrupp – vilket innebär att hans forskningsområde, mikro-vaskulär biologi, försvinner från GU.

Det skulle betyda en oerhörd förlust för svensk forskning, menar Stiftelsen för Strategisk forskning som ryckt ut med en räddningsaktion. Upp till tio miljoner kronor är stiftelsen beredd att ge Christer Betsholtz i extra anslag. Förutsättningen är att GU ställer upp med lika mycket.

– Det är väldigt ovanligt att vi gör på det här sättet, påpekar Staffan Normark, vd för Stiftelsen för Strategisk forskning. Men när en tongivande forskare som betyder mycket för utvecklingen av ett forskningsområde lämnar landet riskerar betydande värden raseras mycket snabbt. Det tar väldigt lång tid och kostar oerhört mycket pengar att bygga upp en forskningsmiljö. Det kan vara värt att satsa extra medel för att behålla kompetensen.

Det gäller att agera snabbt när ett erbjudande kommer från ett utländskt lärosäte. Stiftelsen för Strategisk forskning har på kort tid kunnat komma med moterbjudanden.

För det enskilda universitetet är det svårare.

Betsholtz försvinner från Sverige?

– Det vore väldigt tråkigt om Christer Betsholtz lämnade oss – vi har satsat mycket på honom och han är en av våra främsta forskare som drar in stora externa anslag, förklarar Staffan Edén, dekanus vid Medicinska fakulteten. Men ska vi göra en prioritering måste detta diskuteras i nämnden och i akademistyrelsen. Det tar sin tid och det gör att vi har svårt att hänga med i svängarna när sådana här erbjudanden kommer. I dagsläget kan vi inte garantera de pengar som Stiftelsen för strategisk forskning ställer som villkor för sin satsning, men vi har inte helt gett upp.

DET ÄR INTE LITE Max Planckinstituten erbjuder Christer Betsholtz:

– Det rör sig om anslag på omkring

20 miljoner kronor per år fram till min pension, förklarar Christer Betsholtz. Det täcker löner och driftskostnader för cirka 20 personer i min forskargrupp. Självklart tycker jag att detta är intressant.

Men Christer Betsholtz har också fått erbjudanden från andra lärosäten i Sverige – från Karolinska institutet, Uppsala universitet och Lunds universitet.

– Forskningen är ju internationell – att man får erbjudanden från utlandet är egentligen något naturligt och bra, menar Christer Betsholtz. Men självklart måste svenska universitet göra vad de kan för att behålla en internationell nivå på forskningen annars försvinner ju på sikt underlaget för läkemedels- och bioteknikindustrin.

För Medicinska fakulteten är ärendet inte så lätt – rent principiellt är man orolig för en situation där externa aktörer kan tvinga universitetet till omprioriteringar.

– I förlängningen kan det innebära att vi inte längre styr vår egen verksamhet – vilket skulle betyda väldiga problem för universitetet, påpekar Staffan Edén.

DET SOM FÅR framstående forskare att lämna Sverige är inte bara en väsentligt högre lön – ännu viktigare är den annorlunda forskarroll som finns i bland annat USA, Storbritannien och Tyskland. Att bli forskningsledare där innebär att få bygga upp en egen verksamhet i stället för att behöva ägna sig åt allt det byråkratiska arbete en prefekt förväntas göra här.

– Svenska universitet får räkna med att konkurrensen från andra länder ökar,

menar Staffan Edén. Det behöver inte vara av ondo. Även utländska forskare söker sig till Sverige. De senaste åren har Medicinska fakulteten bland annat rekryterat tre professorer från USA och England.

Och en mycket lovande ung forskare – Suzanne Dickson – kommer till Sahlgrenska akademien från Cambridge University i vår.

– Det vi har att erbjuda är fungerande kärnfunktioner, högt i tak, bra samarbeten – och naturligtvis är det en fördel att alla talar engelska. Sveriges goda anseende som forskningsnation underlättar också våra chanser att få hit intressanta personer.

Trots allt – någon regelrätt brain-drain anser varken Staffan Edén eller Staffan Normark att svenska universitet står inför. Åtminstone inte än.

– Det är ju inte så lätt att bara lämna sitt land och byta kultur, miljö och dessutom få familjen med sig, påpekar Staffan Normark. Men om vi vill vara säkra på att få behålla våra duktiga forskare måste forskningsklimatet bli annorlunda. Är man framgångsrik är det viktigt att man får erkänsla för det – och det handlar inte bara om pengar, utan lika mycket om att få bygga upp verksamheter och få känna att man kan verka på den nivå man befinner sig. Framför allt måste universitetet satsa mycket mer på att skapa kreativa miljöer.

Eva Lundgren

Strategiska stiftelsens räddningsaktion gäller tre forskare, förutom Christer Betsholtz även Karl Tryggvason vid Karolinska institutet samt Patrik Rorsman, Lunds universitet.

Till minne av Lars Fritiofsson

JAG SÄTTER NYCKELN I LÅSET. Vrider om och öppnar dörren till mitt hem.

Min kära. En extra hård och lång kram. Sedan hej-då-pussen i morse har mycket hänt. Samling i aulan klockan 13.30. Ett ljus, tystnad, kaplan, räddningspersonal.

Han var fortfarande vid liv när de kom.

Jag kände honom inte. Jag kände igen hans namn, men kunde inte placera honom. En medarbetare.

Vi måste fortsätta. Organisationen pusta vidare. Det är för djävligt, men vad ska man göra, säger pappa i telefon.

Jag gör mitt jobb. Skriver en nyhet: "Varför betala för sitt eget arbete?" – det handlar om dyra vetenskapliga tidsskrifter. Vem bryr sig?

Hissolyckan blir ett par minuter på Västnytt, notiser i GT och GP.

Fru, två tonårsdöttrar.

Jag kan inte somna. Tar på mina lurar.

Musiken tar vid där jag stängde av igår – mitt i *Everybody hurts*.

Under pausen har mycket hänt

Vår vän och arbetskamrat

Lars Fritiofsson har tragiskt genom olyckshändelse lämnat oss i stor sorg och saknad. Vi kommer alltid att minnas dig

LEDNING och ARBETSKAMRATER vid Göteborgs universitet

REDAKTIONSRTA

DETTA NUMMER AV GU

Journalen ser lite annorlunda ut. Hela åtta sidor ägnas åt fria ord. Det är naturligtvis inte en tillfällighet, utan beror på all den uppståndelse som våra artiklar om Gillbergfrågan har skapat. Båda sidorna har reagerat – men i efterhand kan det vara värt att notera att kritiken mot artiklarna nästan uteslutande har formulerats av några få forskare. Därmed inte sagt att stödet för Gillberg skulle vara svagt. Men tystnaden från övriga medicinare har varit påfallande och flera framstående forskare har inte vågat säga sin mening i denna känsliga fråga.

Den journalistiska integriteten kommer vi inte att rucka på. Inte ens när det blåser som mest. Tidningen får inte

utnyttjas för olika intressepolitiska syften lika lite vara ett språkrör för den högsta ledningen. Gunnar Svedbergs hållning är tydlig: det ska vara högt i tak och fri debatt ska råda. Detta är en av tidningens målsättningar.

Så därför känns det trots allt särskilt glädjande att vi har fått in så många reaktioner på tidningen. Eftersom Elias Erikssons inlägg var 13 500 tecken i förra numret har vi känt oss tvungna att acceptera texter som är längre än de 3 500 tecken som vi normalt tillåter. Härmed sätter vi punkt för debatten om Gillberg.

Vi ser dock fram emot andra inlägg och synpunkter. Mejla oss på: gu-journalen@gu.se

Ny ledningsgrupp

EN NY LEDNING tar över efter årsskiftet – med fyra ”superdekaner” som representerar varsitt verksamhetsområde.

Universitetsstyrelsen ställde sig helt bakom rektors förslag, som GU Journalen skrev om i förra numret, till en ny ledningsstruktur vid sitt sammanträde den 22 november.

Första steget är att inrätta ett rektors ledningsråd, som i huvudsak ska ge rektor ”kvalificerat stöd i beslutsfattandet”. I rådet sitter rektor, prorektorerna, en studentrepresentant och de fyra representanterna för de olika verksamhetsområdena: Pam Fredman, Sahlgrenska akademiens område, Lennart Weibull, humanistisk-samhällsvetenskapliga området, Hans Hedberg, konstnärlig verksamhet och David Turner, IT och naturvetenskapliga området.

Den andra förändringen är att dekanrådet ersätter dekankollegiet. Den gruppen, som kommer att träffas mer sällan, är ett komplement till ledningsrådet. Tyngdpunkten är mer på samverkan och informationsutbyte.

Ny prorektor

SOM VÄNTAT gav styrelsen även klar-tecken till att utse ytterligare en prorektor. Den 12 december var sista dagen för att lämna förslag på kandidater till den nya befattningen. En hörandeför-samling, som består av forskare och lärare, övrig personal och studenter, ska nu på kort tid vaska fram ett antal tänkbara kandidater.

I uppdraget som prorektor ingår ansvaret för GU:s relationer till forskningsfinansiärer och stiftelser och att värna om universitetets tredje uppgift, samverkan med samhälle och näringsliv. Några av dessa uppgifter hade Lars Nordström som vicerektor.

Det brådskar med utnämningen då styrelsen hoppas kunna fatta beslut vid sitt sammanträde den 17 december.

Universitetsråd

FÄRRE OMRÅDEN – men med tydligare uppdrag. Det är den stora förändringen när rektor inför rektorsråd. Råden, som ska vara ett rådgivande stöd till rektor, får troligen fler uppgifter och ökat administrativt stöd. Rektor har redan utsett två råd: Bengt-Ove Boström med ansvar för kvalitetsfrågor och Björn Hettne med ansvar för internationaliseringsfrågor. Det tredje området avser jämlikhet och jämställdhet, men Ann-Mari Svennerholm har tackat nej till att fortsätta.

Ansvaret för forskningsfrågor, som Sven Lindqvist tidigare hade, tas över av rektor.

GU går mot ett överskott på 15 miljoner

Göteborgs universitet kommer i år att redovisa ett överskott på cirka 15 miljoner kronor. Det är betydligt bättre än väntat och beror i huvudsak på ökade intäkter.

Men ett problem är att universitetets produktion inom grundutbildningen vida överstiger uppdraget från staten.

DE FLESTA FAKULTETER redovisar ekonomiska resultat som ligger i linje med planeringen, med undantag av Sahlgrenska akademien som riskerar att gå med ett underskott på cirka 15 miljoner kronor (läs särskild artikel).

De flesta nämnder kommer under året att ha en större produktion inom grundutbildningen jämfört med uppdraget från universitetsstyrelsen.

– Sammantaget leder detta till att universitetets samlade produktion vida överstiger det uppdrag universitetet får från staten. Nuvarande prognos indikerar en överproduktion värd mer än 100 miljoner

kronor, säger budgetdirektör Per-Erik Eriksson.

Eftersom endast 10 procent av överproduktionen får föras över till nästa år kommer GU att gå miste om ca 45 miljoner i sparade prestationer.

En förklaring till överproduktionen är att statens löften om satsningar inför 2003 inte infriats. Exempelvis fick vårdutbildningarna endast 20 helårsstudenter mot utlovade 320.

FÖR ATT BROMSA utvecklingen har styrelsen beslutat att begränsa nämndernas rätt att föra över prestationer mellan budgetåren. Men den åtgärden bedöms få effekt först under 2004. Dessutom har styrelsen inför nästa år fördelat betydligt mindre utbildningsbidrag än vad som tidigare planerats – med visst undantag av IT-universitetet, UFL och Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden (avser statens krav på ökning av psykologutbildningen).

Ett annat resultat av överproduktionen är att personalkostnaderna fortsätter öka.

Ekonomidirektör Lars Nilsson ser en fara i att öka volymen när framtiden ser oviss ut.

– Frågan är om vi har råd med omfattande satsningar på nya lokaler och investeringar. Problemet är att vi bygger upp strukturer och drar på oss kostnader som det sedan kan ta tid att bromsa om intäkterna minskar.

Någon förstärkning av statsanslagen kan GU inte heller räkna med under nästa år, bedömer Lars Nilsson.

En annan osäker faktor är att intäkterna inte är säkra; framför allt de externa bidragen varierar från år till år.

Prognosen för nästa år ser ändå relativt ljus ut, med ett plus på närmare 20 miljoner för hela GU. Det vill säga om allt går som planerat och om nämnderna klarar av att följa sina ekonomiska planer.

Allan Eriksson

Sahlgrenska akademien hoppas på ekonomisk lösning

Enligt senaste kvartalsrapporten beräknas Sahlgrenska akademien få ett underskott på 15 miljoner kronor för budgetåret 2003. Men siffrorna är osäkra.

Oklarheter kring både externa anslag och centrala medel från GU gör att felmarginalen uppskattas till plus minus nio miljoner kronor.

– **VI HAR VARIT** i den här situationen förr vid den här tiden på året. Det beror till stor del på att vi inte vet hur mycket externa medel som kommer in till verksamheten. Stiftelser och andra finansiärer betalar ut medel vid ett tillfälle per år vilket betyder att det inte blir någon jämn tillströmning under året, säger Sahlgrenska akademiens exekutiva chef Pam Fredman och fortsätter:

– Vi har också anhållit om centrala medel för kostnader som vi inte har kunnat ha med i budgetplaneringen.

Hon tänker framför allt på GU:s ändrade regler för kapitalkostnader. Den nya 3%-modellen har kraftigt försämrat akademiens ekonomi då anslagstilldelningen inte täcker kostnaderna för ombyggnader vid Medicinarberget och Hälsovetarbacken.

– När beslutet om den nya modellen kom var ombyggnaderna redan igång. Vi

ansökte därför om 10,5 miljoner i anslagskompensation för 2003, men universitetsstyrelsen gav oss bara 5,1 miljoner i ersättning. Det totala underskottet för lokalprojekten blir nu 9,5 miljoner kronor.

ANDRA DELAR som beräknas få stora underskott är Laboratoriet för experimentell biomedicin (-2,5 mkr) och Vårdvetenskapliga fakulteten (-3,9 mkr). Akademiledningen har därför beslutat att speciellt dessa, men också alla andra verksamheter som går back, ska utredas.

– Vi har krav på oss från GU:s styrelse att vidta åtgärder vilket vi givetvis tar på allvar. Vi har också infört totalt anställningsstopp på akademiförvaltningen, säger Pam Fredman.

Sahlgrenska akademien har, liksom förra året, problem att uppnå det fastställda utbildningsuppdraget. Antalet helårsstudenter, 3 302, kommer man inte att nå upp till – i september var de 2 457. Men nästa år ska det bli ändring.

Programnämnderna har fått i uppdrag att se till att man når takbeloppet under 2004.

– Vilka utbildningar går hem? Vilka går med förlust? Varför? Vissa av dessa, som specialistsköterskeutbildningar, genomförs utifrån att det finns ett sam-

hällsbehov medan andra kanske kan förändras eller bytas ut.

Men det är alltså långt ifrån säkert att Sahlgrenska akademiens resultat blir så dåligt som förutspått. Pam Fredman pekar på en rad skrivelser som lämnats in till rektorsämbetet och som ännu inte är besvarade. Det handlar till exempel om 650 000 kronor som ska tillföras akademien för att man tog över Centrum för forskningsetik när Temanämnden lades ner, om yrkande att rektorsämbetet tar över kostnader för lämnade anläggnings-tillgångar i samband med att några av Vårdvetenskapliga fakultetens institutioner flyttade till Hälsovetarbacken, om ersättning för att akademien (pga ny handläggningsordning) debiteras två miljoner kronor för forskarbostäder under 2003.

– Vi får se vad utfallet blir från GU. Det handlar om många små summor som tillsammans kan ge mycket. Nästa år ska vi också försöka få samordningsvinster genom att ta vara på akademien som helhet.

Lars Nicklason

Kemi tvingas varsla för att rädda ekonomin

Åtta lärare, varav sex professorer, riskerar att sägas upp när institutionen för kemi ska spara 15 miljoner kronor. Detta är oacceptabelt, menar ämnesansvariga som i ett brev till GU:s styrelse och fakultetsledningen varnar för långtgående konsekvenser.

I BREVET FRAMHÅLLS det orimliga i att neddragningarna enbart drabbar lärare och forskare. Kravet som ställs är: "Minst en varslad administratör per varslad lärare".

– Det känns bittert att 25 procent av lärarstyrkan hotas av uppsägning. Frågan är om man har granskat varje utgift och gjort en konsekvensanalys av besluten, säger Daniel Jagner, professor i analytisk kemi, en av sju ämnesföreträdare som undertecknat appellen.

Han menar att den främsta orsaken till de ekonomiska problemen är den låga studentpengen. Enligt en nationell utvärdering av kemiutbildningarna är antalet helårsstudenter inom kemi vid GU klart störst i landet och fyra gånger så stort som i Stockholm och Lund. Dessutom är den studentpeng som når ned till verksamheten för att betala löner och övriga kostnader "lägre i Göteborg än vid andra lärosäten. Detta tyder på en tung administrativ överbyggnad och mycket dubbelarbete på fakultets respektive central nivå."

– Att delegera beslut till fakultets- och institutionsnivå så att alltid lärare och forskare på lägre nivåer drabbas är inte bara fel utan också fegt. Det innebär att styrelsen frånsäger sig ansvaret och tvär sina händer. Istället borde styrelsen se till att hela verksamheten fungerar.

Men är det inte ett alltför förenklat och orättvist krav att ställa gruppen administratörer mot lärare och forskare?

– Det handlar inte om rättvisa, utan om att vi måste jämföra vad olika personer bidrar med inom verksamheten och då är det inte rimligt att enbart utkräva ansvar av lärare och forskare.

Men ledningen vid institutionen för kemi ställer sig inte bakom appellens kategoriska uttalanden.

FOTO: GÖRAN OLSSON/GU

Daniel Jagner ifrågasätter systemet.

– Vi ifrågasätter naturligtvis det tuffa sparkraven, men appellen är alltför förenklad och drastisk. Vi måste diskutera vad som är bra för oss och för GU som helhet och hur vi ska upprätthålla den höga kvaliteten, säger Leif Andersson, stf prefekt på institutionen för kemi.

Ingen är uppsagd i dagsläget. Men han bekräftar uppgiften att åtta personer finns med på listan. En har dock redan fått en särskild forskartjänst finansierad av Vetenskapsrådet.

– VI HAR ETT KRAV på oss att betala tillbaka 15 miljoner på tre år och det blir svårt att klara detta tidskrav utan att helt undvika uppsägningar. Men lärarna har en

uppsägningstid på 12 månader och under den tiden kan vi kanske finna andra ekonomiska lösningar så att vi kan återta uppsägningarna. Externfinansiering är en viktig del av det ekonomiska åtgärds paketet.

Beslutet att återbetala underskottet på tre år är kortsiktigt, tycker Leif Andersson, speciellt med tanke på de många ålderspensioneringar som kommer inom den närmaste femårsperioden.

– En orsak till underskottet är de höjda förvaltningskostnaderna som institutionen inte har kontroll över.

Konsekvensen av neddragningarna blir uttunnade och nedlagda kurser och färre laborationer, befarar Daniel Jagner. Dessutom stoppas nyantagningen av doktorander, vilket sammantaget medför att undervisningsbördan blir större.

ÄN ÄR DET INTE för sent att hitta andra lösningar – även om det ekonomiska läget är mycket allvarligt, påpekar dekanus David Turner.

– Om universitetsstyrelsen ställer krav på att vi ska nå balans, då måste vi också kunna ställa samma krav på institutionerna. Det går inte att komma runt den ekonomiska verkligheten. Institutionen för kemi har varit allt för långsam med att anpassa sig till de ekonomiska villkoren.

Dessutom anser David Turner att kemi som ämne inte är missgynnat i jämförelse med andra institutioner inom fakulteten.

– Nej, det är inte kemi som är förfördelat utan hela det naturvetenskapliga området. Jämfört med andra lärosäten får vi mindre fakultetsanslag och det är mycket bekymrande.

Allan Eriksson

Besparingar har gett bättre resultat

Naturvetenskapliga fakultetens sparkrav ändras.

Orsaken är en förbättrad ekonomi och snabbare återbetalning – på tre år har fakulteten betalat tillbaka 27 miljoner kronor.

I AUGUSTI 2001 fastställde styrelsen åtgärdsplanen för Naturvetenskapliga fakulteten, som då befann sig i ett akut ekonomiskt läge med ett ackumulerat underskott på 45 miljoner kronor. Den strama åtgärdsplanen byggde på att fakulteten skulle komma i balans till år 2006.

Tack vare kraftfulla insatser har fakultetens ekonomi nu förbättras snabbt och vid utgången av året har 60 procent av skulden återbetalats.

Att styrelsen godkände den nya sparplanen innebär, enligt dekanus David Turner, att fakulteten får andrum och kan spara i långsammare takt under de kommande åren. Men ändå nå samma resultat som planerat 2006.

– Vi har fått ordning på budgeten och den nya sparplanen betyder att vi inte tvingas i en alltför kortsiktig besparingskarusell som skulle ha fått stora konsekvenser.

Enligt David Turner är förklaringen till det förbättrade resultatet främst att flera personer erbjudits att med stöd av Trygghetsstiftelsen gå i förtidspension. En konsekvens av detta är att färre lärare och forskare har fått dela på det totala arbetet.

Fakultetens forskare har också varit

framgångsrika med att få externa bidrag. En annan konsekvens är att doktorandtjänster inte har utlysts i samma takt som tidigare.

Det ekonomiska läget kommer att vara fortsatt besvärligt de närmaste åren, bedömer David Turner.

– Den ekonomiska situationen är inte alls bra. Alla institutioner har fått försämrade villkor och de institutioner som har det tuffast just nu är matematik och kemi. Det är oroande att fakultetsanslagen urholkas av att vi inte får full ersättning för löneökningarna. Och vi har ständigt press på att minska kostnaderna.

Allan Eriksson

GU Holding har städat färdigt

I delårsrapporten från september visade GU Holding AB en förlust på 2,2 miljoner kronor. Enligt VD Göran Wessman beror detta främst på nedskrivningar i ett antal aktieärenden.

– VI HAR BLAND annat skrivit ner aktieinnehavet i A+science och Actar.

Moderbolaget har sedan februari, då en kontrollbalansräkning upprättades, haft pressen på sig att återställa bolagets ursprungliga aktiekapital. Detta uppnåddes enligt planen i augusti genom kapitaltillskott från utomstående och innan årets slut tror Göran Wessman att moderbolaget kommer att gå med vinst.

– Vi är i slutfasen på försäljningen av ett av våra företag och när det är klart kommer ganska omfattande medel att tillföras.

Pengarna kommer dock inte att stanna i bolaget länge då GU Holding AB har många kortfristiga lån.

– Alla vinster går till återbetalning. Men med undantag av den aktuella försäljningen som borde varit klar tidigare har det mesta gått som vi tänkt oss. Nu har vi städat färdigt i bolaget och vi har kommit igång med investeringsverksamheten igen.

Bland ett fyrtiotal affärsidéer har GU Holding valt att gå in i två och inom kort kommer man att genomföra ytterligare ett par investeringar i nya bolag.

– Nästa år ser vi fram emot en verksamhetsvolym som är i nivå med årets på 4,5 miljoner kronor och som mestadels finansieras av externa bidrag.

Nya GU-ledamöter i Vetenskapsrådet

LISBETH LARSSON, professor i litteraturvetenskap med inriktning mot genusforskning, har blivit invald i Vetenskapsrådets styrelse.

Ny ledamot i Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap är Elisabet Engdahl, docent i svenska. Marie Demker, docent i statsvetenskap, kvarstår som medlem.

Ann-Mari Svennerholm, professor i infektion och immunitet är ny ledamot i Ämnesrådet för medicin. Hennes ersättare är Sven Enerbäck, professor i medicinsk genetik.

Ämnesrådet för naturvetenskap och teknik har fått Eva Olsson, professor i experimentell fysik som ny ledamot. Hennes ersättare är Holger Rootzén, professor i matematisk statistik.

Turner och Thång kräver kompensation

De 30 miljoner kronor som GU:s styrelse tidigare avsatt för strategisk personalrekrytering har nu fördelats av rektor.

Fördelningen baseras dels på fakulteternas genomsnittliga personalkostnader och dels på deras tidigare insatser i de personalstrategiska frågorna.

De flesta dekaner är nöjda, men ett par ifrågasätter den senare delens fördelning.

– **MAN BORDE HA** lagt lite mer tid och tittat på de kvalitativa delarna av de åtgärder för personalstrategiskt arbete som skett inom fakulteterna, säger Per Olof Thång, Utbildningsvetenskapliga fakultetens dekanus.

Denna, den så kallade särskilda tilldelningen, handlar totalt om tio miljoner kronor – eller en tredjedel av pengarna. Av dessa har Samhällsvetenskapliga fakulteten fått tre miljoner kronor, Sahlgrenska akademien två miljoner, Humanistiska fakulteten 1,5 miljoner och Handels-högskolan en halv miljon. Att Utbildningsvetenskapliga fakulteten inte har fått enda krona har Per-Olof Thång svårt att förstå.

– Vi har gjort ganska rejäla rekryteringsåtgärder, vilket inte har synt i den utredning som gjorts.

I en skrivelse till rektor förklarar Per-Olof Thång att fakulteten genomfört tre extraordinära insatser för strategisk personalrekrytering som kostat fyra miljoner kronor under åren 2000 – 2003.

” Vi känner en viss besvikelse och förvåning, säger dekanus David Turner

Fördelningen av 30 mkr avseende strategisk personalrekrytering

Fakultetsnämnd/ motsv	Tilldelning	Särskild Tilldelning	Summa Tilldelning
NFN	3 012 tkr		3 012 tkr
SFN	2 438 tkr	3 000 tkr	5 438 tkr
SA	6 936 tkr	2 000 tkr	8 936 tkr
UFN	2 044 tkr	–	2 044 tkr
HHFN	2 080 tkr	500 tkr	2 580 tkr
KFN	1 280 tkr	–	1 280 tkr
HFN	2 210 tkr	1 500 tkr	3 710 tkr
Reserverade till år 2004	–	3 000 tkr	3 000 tkr
Summa	20 000 tkr	10 000 tkr	30 000 tkr

FOTO: GIOHAN OLSSON/GU

Alla dekaner är nöjda utom David Turner och Per-Olof Thång.

Utbildningsvetenskapliga fakulteten begär därför en ytterligare tilldelning av medel med lägst 1,1 miljoner kronor och högst 2,9 miljoner kronor.

Det är möjligt att det blir så. Tre av de särskilda medlens tio miljoner kronor är avsatta att fördelas först nästa år. Detta har gjorts för att kompletteringar från fakulteterna ska kunna beaktas.

– Det är mycket klokt att man gjort så, säger Per-Olof Thång.

UTBILDNINGSVETENSKAPLIGA fakulteten är dock inte den enda fakultet som kommer att begära mer pengar. Naturvetenskapliga fakulteten kammade också noll när det gäller den särskilda tilldelningen.

– Vi känner en viss besvikelse och förvåning, säger dekanus David Turner. Vi har gjort framsteg både vad gäller forskningsrekrytering och pensionering, men känner att information om detta inte har nått fram.

Hur stor del av de tre miljonerna man tänker begära kan inte David Turner svara på. Någon skrivelse har ännu inte sammanställts.

FRÅGAN OM de personalstrategiska medlen har tagit tid. Mellan september 2001 och juni 2002 avsatte universitetsstyrelsen, genom skilda beslut, sammanlagt 30 miljoner kronor till rekryteringsprogram. I december 2001 tillsattes också en personalstrategisk kommitté som fick till uppgift att analysera rekryteringsbehovet och det samlade kompetensutvecklings- och omställningsbehovet vid universitetet. Kommittén skulle också ge förslag till åtgärder och fördelning av medlen.

Vad kom man då fram till? Jo, bland annat att det under perioden 2003–2008 finns ett sammanlagt rekryteringsbeov på 377 lärartjänster vid GU. Dessutom

anser sig fakulteterna behöva anställa ytterligare 350 lärare till följd av ändrat utbildningsuppdrag. Kommittén har också vid ett flertal överläggningar diskuterat fördelningsfrågan utan att kunna enas. Under tiden har flera fakulteter dragit igång sina satsningar på rekrytering. Lennart Weibull, Samhällsvetenskapliga fakultetens dekanus, berättar att fakulteten drog igång ett generationsväxlingsprogram redan 2001 utifrån att man skulle tilldelas utlovade pengar. Han uppskattar att programmet kostat sju till åtta miljoner kronor, kanske mer.

– Vi har varit tvungna att köra på med det vi dragit igång och kan inte acceptera att vänta längre på pengarna.

Han tycker att fördelningen varit rättvis och är glad att fakulteten får stöd för en rekryteringsverksamhet som man tror på.

– Nu kan vi förhoppningsvis för första gången på länge få fram rekryterings-tjänster.

CHRISTER AHLBERGER, Humanistiska fakultetens dekanus, är också tveksam till om fakulteten får igen de pengar som man har satsat men har inga synpunkter på fördelningen.

– Det här är en gammal fråga som äntligen fått sitt avgörande. Jag är nöjd med det.

Också Pam Fredman, Sahlgrenska akademins exekutiva chef, är nöjd.

– Det är givetvis svårt att nå en fördelning som är 100 procent optimal, men jag tror att alla tycker det är bra att pengarna till sist kommer i omsättning.

Lars Nicklason

Fakulteternas förslag om en bättre arbetsmiljö

Fyra fakulteter har nu sammanställt förslag till hur de ska åtgärda de problem som Arbetsmiljöbarometern pekade på. Bland annat handlar det om ledarskapsutbildning, mer intern information, åtgärder för att förbättra arbetsmarknaden för studenter och lärare samt lösningar på lokalproblemen.

DEN ARBETSMILJÖBAROMETER som genomfördes förra året är delvis inspirerad av en liknande undersökning Handels-högskolan gjorde 2001 tillsammans med psykologiska institutionen.

– Att ta reda på hur personalen mår och hur de upplever sin arbetssituation är ju egentligen ett ganska självklart arbete, påpekar Rolf Wolff, rektor för Handels-högskolan. De resultat undersökningen visar tar vi förstås på allvar och åtgärder har redan påbörjats.

Enligt Arbetsmiljöbarometern skiljer sig Handelshögskolan från GU på främst två sätt – relativt många av dem som svarat kan tänka sig att ta ett ledningsuppdrag, och det finns ett visst missnöje med interninformation.

– Information och kommunikation med personalen är något vi redan arbetar med. Vi har regelbundna personalmöten med alla kategorier anställda, från professorsmöten till sammanträden med administrativ personal. Ändå anser många att de saknar överblick över vad som händer så tydligen måste vi bli bättre. Den 3 december hade jag ett möte med representanter för doktoranderna och jag hade också möten med all personal den 9 december för att undersöka hur vi bäst ska gå tillväga.

INTE MINST KVINNOR vid Handelshögskolan är intresserade av ledarskap, visar Arbetsmiljöbarometern.

– Vi håller ju på med ledarskapsutbildning på en massa andra ställen – självklart måste vi kunna göra något liknande även med vår egen personal. Just nu är vi i färd med en kartläggning av behoven och försöker ta fram lämpliga personer som kan hålla i kurserna, som vi hoppas kunna starta nästa år.

Vad är viktigt att göra nu och vad kan vänta? Vem ska göra vad och hur? Svaren på dessa frågor kommer att ligga till grund för den handlingsplan som Sahlgrenska akademien är på väg att utarbeta. Personalchefen Eva Lundh, arbetsmiljöhandläggaren Ylva Berggren, dekaner samt den lokala arbetsmiljökommittén har arbetat med frågan under hösten.

– Undersökningen pekar på att ledar-

skapet är viktigt – det gäller att tydliggöra chefsrollen, påpekar Ylva Berggren. Till våren kommer vi därför att starta en utbildning för dekaner, prefekter, avdelningschefer samt arbetsmiljöombud – sammanlagt omkring hundra personer. Det handlar om att stimulera och stötta varandra samt om att arbeta förebyggande med olika frågor. Vi ska också se över doktorandernas situation, samt anställningstrygghet, arbetstider och arbetsbelastning.

” Att bara komma med en katalog över åtgärder kan ställa till med större skada än nytta

CHRISTER AHLBERGER

En annan fråga Sahlgrenska akademien kommer att arbeta med är skapandet av goda mötesplatser och överbryggande av gränser på olika nivåer.

– Bland annat har vi en grupp som tittar på hur den arbetsmiljö vi delar med Sahlgrenska universitetssjukhuset kan göras bättre. Många av våra anställda upplever stor stress i arbetet, och det finns förstås ingen enkel lösning på det problemet. Men om man har kunskap om hur man hanterar olika situationer och har verktyg att hantera de problem som uppstår kan åtminstone en del av stressen minska.

VID HUMANISTISKA FAKULTETEN har man definierat fyra områden som särskilt viktiga att ta itu med: inflytande/deltagande, lärarnas ohälsa, information/rädsla att framföra kritik samt doktorandernas situation.

Hur åtgärderna ska se ut för att förbättra arbetsmiljön diskuteras ännu, några enkla lösningar som passar för alla institutioner och enheter finns inte, menar dekanus Christer Ahlberger.

– Att bara komma med en katalog över åtgärder kan ställa till med större skada än nytta. Det gäller att gå försiktigt fram så att man inte i hastigheten förstör sådant som fungerar bra.

Bland annat menar han att känslan av inflytande hos de anställda skulle kunna öka om man roterar chefsposterna mer.

– Men det får ju inte innebära att man ersätter en duktig prefekt bara för att man till varje pris måste ha in nya chefer hela tiden.

Arbetsmiljöundersökningen visar att

cirka en fjärdedel av GU:s anställda känner rädsla för att framföra kritik. För Humanistiska fakulteten kan rädslan hänga samman med att institutionerna är små, vilket gör att relationerna mellan de anställda kan bli mycket känslig.

– Ett annat skäl kan vara den begränsade arbetsmarknaden för humanister vilket medför att det är svårt för våra lärare och studenter att hitta en framtid utanför den egna institutionen. Vi har därför bildat ett särskilt utskott – omvärldsgruppen – med syfte att skapa kontakter med kommuner, företag och institutioner för att visa att våra studenter och doktorer har mycket att bidra med inom flera områden.

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FAKULTETEN framhåller i sitt yttrande bland annat personalens pressade arbetssituation samt den stora bristen på lokaler.

– Samhällsvetenskapliga fakulteten har på fyra år ökat antalet studenter med 35 procent. Samtidigt har antalet lärare och lokalutrymmen inte ökat alls, berättar dekanus Lennart Weibull. Lärarna har fått större undervisningsgrupper och fler tentor att rätta, samtidigt som vi inte haft råd att öka administrationen. Även om det kan finnas fördelar med lärare som sköter administrationen själva blir arbetsbördan på sikt mycket tröttsamt. Så kanske är det dags att satsa på en förstärkning av de administrativa stödfunktionerna.

Problemen med trängsel räknar fakulteten att komma till rätta med under 2005.

– Vi hoppas att styrelsen i december fattar ett sådant beslut att vi kan fullfölja planerna på nya lokaler i Annedalsområdet. Många av de problem Samhällsvetenskapliga fakulteten har kan vi tyvärr inte styra över själva – som medelstildning och lokaler. Men självklart kommer vi att fortsätta arbetet för en bättre miljö under nästa år. Vissa frågor behöver vi fördjupa oss i – det gäller exempelvis jämställdhet och förekomsten av trakasserier – och vi kommer att anordna seminarier om bland annat konflikthantering och om den psykosociala miljön. Dessutom har vi redan startat en seminarieverksamhet i syfte att fånga upp personer som är intresserade av att åta sig ledningsuppdrag. Arbetsmiljöbarometern kommer att följas upp under hela nästa år, det här är ju ett arbete som måste få ta tid.

Övriga fakulteter är ännu inte klara med sitt åtgärdsarbete. GU Journalen återkommer efter nyår med deras förslag för att förbättra arbetsmiljön.

Eva Lundgren

Seniorpoolen förblir hemlös

SENIORPOOLEN får ingen organisatorisk hemvist vid GU. Istället föreslår rektor att de emeriterade lärarna/forskarna bedriver sin verksamhet som ett kunskapsföretag knutet till GU.

– Nej, vi vill inte vara företag och göra ekonomi av det här.

Seniorpoolen är en serviceenhet som också ger äldre professorer möjligheter att träffas och fungera i ett sammanhang, säger professor emeritus Guy Heyden.

Istället blir Seniorpoolen nu en vetenskaplig sammanslutning, vilket Gut Heyden är nöjd med – om GU låter sitt tidigare beslut om att Seniorpoolen ska slippa lokalhyra samt få hjälp med uppdatering av sin hemsida stå kvar. Förhoppningsvis finns lokaler vid institutionen för arbetsvetenskap att nyttja.

– Det är klart att det vore bättre, inte minst statusmässigt, om vi hade fått en organisatorisk placering. Vi hade hoppats på en fakultetsgemensam sammanslutning. Men samtidigt förstår jag problematiken med det. Jag är glad över att rektor hjälpt oss att komma ur vår långvariga låsning.

Universitetsglaset ”Tecken”

DET ÄR HELENA GIBSON, konstnär och glasblåsare, som har gjort det universitetsglas som nu finns att köpa i GU-shopen. Glaset är handblåst med motiv fritt hämtade från universitetets logotyp.

– Alla glas är unika, påpekar Helena Gibson. Det innebär att man kan välja att ge bort ett eller flera glas och att det går bra att ge samma person ett glas vid flera olika tillfällen – de blir ändå unika gåvor.

Helena Gibson har haft ett flertal utställningar nationellt och internationellt.

Den som är intresserad av glaset kan vända sig till GU-shopen, telefon: 773 4396 eller 773 1897.

FOTO: GÖRAN OLSSON/RSB

Vad forskar miljöforskare om?

SVAR PÅ DEN frågan hittar du på Miljöportalen.

Det är GMV – Göteborgs miljövetenskapliga centrum – som efter nyår öppnar portalen. Målgrupp är i första hand gymnasieungdomar men man hoppas även nå den intresserade allmänheten.

– Tanken är att forskare vid GU och Chalmers som ägnar sig åt hållbar utveckling och vill nå ut med sina resultat ska kunna vända sig till oss, berättar Mikael Östblom, informatör vid GMV och en av dem som varit med om att utveckla portalen. Vi vill visa att miljö kan handla om väldigt mycket – inte bara om naturvetenskap utan också om bland annat juridik, filosofi, ekonomi och psykologi – samt peka på hur mycket spännande som händer vid GU och Chalmers. Det handlar inte om att rekrytera studenter men om att öka intresset för universitetet och all den forskning som bedrivs här.

Den forskare som vill publicera sig på portalen kan välja att själv skriva sin text.

– Men vi erbjuder också råd och hjälp, både med text och illustration, och vi anlitar även frilansskribenter som gör intervjuer och reportage.

För att testa portalen och få tips och idéer har GMV visat upp den på gymnasieskolor för lärare och elever.

– Det ska vara lätt att hitta det man är intresserad av och via länkar ska man kunna söka sig vidare. Svåra ord i texterna går att klicka på för att få en förklaring och den som vill ha ett mer avancerat material hänvisas till rapporter eller institutioner.

Inte minst viktigt är att förmedla en riktigare syn på vad forskning är.

– Barn och ungdomar har ofta en bild av alla forskare som en man i vit rock med ett provrör i handen. Bland annat därför vill vi ha med personporträtt i portalen, gärna av unga doktorander, som visar att en forskare är ungefär som alla andra, med samma intressen och tankar som man själv kan ha.

Förhoppningen är att doktorander ska bidra med texter om sin forskning och att deltagande i portalen ska ge poäng inom forskarutbildningen. Även studenter ska kunna göra projekt för portalen.

– Miljöportalen ligger enbart ute internt än så länge. Efter nyår hoppas vi kunna lansera den externt men innan dess är vi tacksamma för kommentarer, idéer och synpunkter från forskare och andra intresserade vid GU.

**Adresser: www.miljoportalen.se
mikael@miljo.chalmers.se**

Två ytterligheter:
GU:s äldsta respektive yngsta student

Det skiljer 65 år, sex månader

Hon har aldrig pensionerat sig. "Jag har alltid arbetat och umgåtts med yngre människor eftersom jag sysslat så mycket med dans", säger Vivi Nilsson.

Hon förstår inte varför man bara ska umgås med jämnåriga och har aldrig pensionerat sig.

– Jag började läsa för att jag ville ha struktur på mitt liv, säger Vivi Nilsson.

Hon är 83 år och GU:s äldsta student.

INNAN VI ENS HUNNIT slå oss ner i soffan i Vivi Nilssons lägenhet på Linnégatan tar hon fram två snäckor.

– Titta så fantastiska naturens former kan vara.

Hon berättar ivrigt att hon fick den ena av en vän i Sydkorea som hon besökte för tre veckor sedan, den andra har hon själv plockat på en strand på Kuba. Sedan slår hon sig ner i en gungstol – från Nicaragua.

– Hur fick du hem den därifrån? undrar jag.

– Den gick att montera ner, säger Vivi Nilsson som om det vore den självklaraste saken i världen.

HON HAR BESÖKT Nicaragua två gånger. Liksom Kenya. Och så har hon varit i USA, på Kuba, på Färöarna...

– Allt under senare delen av livet. Min dröm är att få vara på Kuba en lite längre tid. Jag vill se om det som skrivs om landet i västpressen verkligen stämmer.

Hon tror det kan vara så och så med det. Ta till exempel bibliotekarien som inte fick resa från Kuba för att besöka bokmässan i Göteborg. I ett tv-inslag om henne fick man intrycket av att Astrid

Lindgrens böcker är förbjudna på Kuba.

– Jag säger inte att det inte är så, men jag har själv stått i ett bibliotek på Kuba och bläddrat i en spansk version av Pippi Långstrump. Det får mig att undra.

Vivi Nilssons resande går hand i hand med hennes största fritidsintresse – etnologi. Hon har haft intresset hela livet, men det var först när hon var 56 år, när hennes båda barn redan var klara med sina utbildningar, som hon började läsa ämnet på universitetet.

– **JAG LÄSTE PÅ** halvfart, tog inga studielån. Efter sex år hade jag min fil. kand.

Etnologin har också en stark koppling till Vivi Nilssons yrkesverksamma liv. Under många år var hon föreningskonsulent åt kommunen samtidigt som hon hade egen firma – i båda rollerna undervisade hon i dans och svensk folkmusik.

– Jag var ute på skolor och undervisade både barn och lärare. Vi har en underbar folkmusik och folketro som tyvärr fallit i glömska. Vi kan lära så mycket av den. Ta låten *Miriam malarium*: "Alla vill ha dig, ingen vill ha mig" går refrängen. Vem kan inte relatera till det? Varje människa har någon gång blivit mobbad eller övergiven av en bästis.

Firman finns inte längre – neddragningarna inom kommunen gjorde den inte längre lönsam – men hon undervisar fortfarande. På musikvetenskapliga institutionen håller hon till exempel inledningsföreläsningen till en kurs om barn och musik.

– Jag har aldrig pensionerat mig. Hade jag inte arbetat hade jag inte kunnat resa. Pensionen räcker bara till hyra och mat.

Men visst, hon arbetar inte som hon gjorde förr. Det var därför hon bestämde sig för att börja studera igen för ett par år sedan.

– Jag ville ha struktur på mitt liv. Jag hade för länge sedan tröttnat på att sticka och virka och ville ut i ett sammanhang, säger Vivi Nilsson.

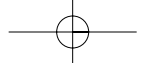
Men pensionärsföreningar då? Där händer det väl massa trevligt? Ja, om man vill göra keramik, brodera eller spela canasta eller bridge, menar Vivi Nilsson.

– Tyvärr intresserar det inte mig. Och allvarligt talat, efter fem minuter brukar de flesta samtal med pensionärer glida över till sjukdomar och krämpor.

HON RETAR SIG PÅ vårt inrutade samhälle. På att barn, tonåringar, vuxna och pensionärer delas in i fack. Varför skulle inte hon kunna studera? Hon hade ju ett mål: att skriva den där uppsatsen om de socialistiska söndagsskolorna som växte fram i början på 1900-talet. Med sina 160 poäng i bagaget sökte hon därför grundkursen i idé- och lärdoms historia.

B-uppsatsen blev hon klar med i våras och nu läser hon grundkursen i utveckling och internationellt samarbete.

– Det här är min lilla protest mot ålderssegregationen. Men egentligen har jag alltid arbetat och umgåtts med yngre människor eftersom jag sysslat så mycket med dans.

och 18 dagar mellan dem

På universitetet känner hon sig accepterad och trivs bra med dagens studenter som hon upplever som pålästa och duktiga. Det roligaste är gruppdiskussionerna.

– Det handlar om att ge och ta. Jag får deras perspektiv på världen och de får mitt. Jag känner verkligen att jag kan bidra. Mitt medvetande om vad som hände i världen väcktes ungefär med spanska inbördeskriget.

Hon beundrar också dagens lärare som många gånger faktiskt har upplevt det som de undervisar om.

– De har besökt uländer och sett svält och orättvisor. Jag förstår deras engagemang och indignation. Gårdagens lärare byggde nästan enbart sin undervisning på vetenskapliga studier.

Men i sin återkomst till universitetsvärlden har Vivi Nilsson också stött på problem. På 70-talet var till exempel engelskan inte lika utbredd i studentlitteraturen.

– Det var ett kapitel här och där. Men det hade jag en bekant som översatte åt mig.

I kursen hon läser nu är merparten av litteraturen på engelska. Vivi Nilsson räknar därför inte med att kunna ta några poäng.

– Men det är inte hela världen. Jag utbildar mig inte längre, jag bildar mig. Och lär mig mycket på lektionerna.

ETT ANNAT HINDER för Vivi Nilsson är dagens teknik. Datorer är något helt främmande. B-uppsatsen skrev hon först för hand, sedan fick en god vän skriva ut *Kampen om själarna – religiösa och socialistiska söndagsskolor* på dator.

Vad handlade egentligen socialistiska söndagsskolor om?

– De var en protest mot den kristna söndagsskolan. Grunden var vad man kallade kampen om själarna. Den socialdemokratiska eliten i Stockholm ansåg att folkskolan indoktrinerade svenska folket i den kristna läran. Men de hade för höga ambitioner. Det är i alla fall min tolkning. Man saknade pedagogiska kunskaper i att undervisa barn och dessutom fanns ett annat stort problem: Arbetarklasskvinnorna var religiösa och ville inte låta sina barn gå i socialistiska söndagsskolor. Efter tio år dog de ut. Till Göteborg, som var en borgelig arbetarstad, spreds de aldrig.

Lars Nicklason

FOTO: GÖRAN OLSSON/GU

Jag läser till språklärare nu och hoppas kunna gå översättarkurser längre fram, säger Mathias Castejon.

Visst vore det kul att börja jobba, men många har gått i den fällan och blivit beroende av pengar.

Och resa? Det kan jag göra senare, säger Mathias Castejon. I dagarna fyller han 18 – GU:s yngsta student.

MATHIAS CASTEJON är ny i Göteborg. Han har bara bott tre veckor i den spartanskt möblerade trean, som han och två kompisar hyr i andra hand, i kvarteren bakom Gustavs Adolfs torg.

– Innan bodde jag hos min moster som bor här Göteborg. Själv har jag växt upp i Lysekil sedan jag var sju år.

Sedan terminsstarten har han tittat på massor av lägenheter – den ena dyrare och sämre än den andra.

– Den värsta var nog den ruttna, fuktiga ettan i en källare i Västra Frölunda. Jag tänkte att här kommer jag att vara sjuk hela tiden. Men den var billig, 1 500 kronor.

NU BETALAR HAN 2 400 kronor i månaden. Efter det återstår ungefär 4 000 kronor av studielånet att leva på.

– Det är inte mycket, men själva ansvaret som följt med universitetslivet är faktiskt roligt. Livet är helt annorlunda nu. Mamma tar inte hand om allt och man förändras som person. Jag har aldrig kollat efter rabattlängor i tidningar tidigare, säger Mathias Castejon och skrattar.

Han läser på lärarprogrammet. Det

är inget han varit inställd på under gymnasietiden, men förmodligen är det ändå ingen slump.

– Vid utvecklingssamtalen i skolan fick jag alltid massa kritik för att jag pratade och hjälpte mina kompisar. Men det var först när jag skulle välja universitetsutbildning som jag förstod att läraryrket passar mig. Men helst av allt vill jag bli tolk.

SPRÅK ÄR "hans grej" och om det inte vore för de låga lönerna så skulle det yrket passa honom som handen i handsken. Men med EU:s utvidgning så skapas säkert bra möjligheter i framtiden.

– Jag läser till språklärare nu och hoppas kunna gå översättarkurser längre fram. Det är väldigt svårt att komma in på tolkutbildningen.

Engelska och spanska behöver han bli bättre på, men franska – det är egentligen hans modersmål. Till Sverige flyttade Mathias med sin mamma (som är svenska) och sina syskon när han var sju år.

– Min pappa är fransman och jag är ofta i Frankrike. På somrarna är jag alltid där.

I FRANKRIKE BÖRJAR barnen skolan vid sex års ålder. Det är därför Mathias – född i december 1985 – är yngst vid GU. Men det är inget han själv tänker på.

– Jag har alltid varit yngst. I klassen

är jag jättebra kompis med en kille som är 20, en tjej som är 24 och en annan som är 40.

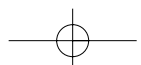
MEN DET ÄR KLART, ibland spelar åldern roll. Mathias är inte ens säker på om han kommer in på studentpuben – på andra pubar i stan kommer en kille som han, som just är i färd med att ta körkort, dock inte in. Och när det gäller läraryrket vill Mathias inte undervisa på gymnasiet. Inte i början i alla fall.

– Nej, jag tänker bara läsa de tre åren till mellanstadie lärare. Det blir mer utmanande för mig på den nivån. Ålderskillnaden ger mer liv åt diskussionerna. Barn har nya idéer som man själv inte tänkt på. På mellanstadiet är det också mer problem med skolkning och annat vilket jag också ser som en utmaning.

Men, som sagt, det är inte helt säkert att läraryrket är hans framtid. När han läst färdigt om tre år tar han förmodligen ett sabbatsår och ser sig om i världen. Sydostasien lockar.

– Eller så kanske jag läser språk utomlands genom Erasmus. Spanska i Barcelona vore inte så dumt.

Lars Nicklason

Notiser

Jämt monarkival

REPUBLICANERNA ledde länge, men när röstningstiden gick ut fredagen den 28 november stod det klart att rojalisterna vunnit – 56 procent av de som röstat på Veckans fråga på GU:s aktuellsida ville behålla monarkin.

– För mig var det självklart att merparten av mina kollegor på GU är positiva till kungafamiljen. I dessa tidevarv av snabba förändringar, skandaler i näringslivet, terrorattentat i världen och annan instabilitet finns det ett behov av de sunda värderingar kungafamiljen står för. Nu fick vi det också bekräftat, säger Gustav Bertilsson Uleberg, handläggare och rojalist vid International Office.

Men 56 procent är ändå en låg siffra – enligt en Temoundersökning från tidigare i år är 80 procent av svenska folket för monarkin.

– Jag tror det beror på att valdeltagandet vid GU var relativt lågt. Ett högre deltagande hade varit till monarkins fördel.

Kan det stämma? Den som röstar får se. GU Journalen och webbmaster Mikael Stoltz har nämligen bestämt att valet görs om i Veckans fråga med start 12 januari 2004.

Gå in på www.gu.se/aktuellt/ och gör din röst hörd!

Gustav Bertilsson Uleberg

Färre platser till läkarprogrammet

ANTAGNINGEN till läkarprogrammet kan komma att begränsas redan nästa år. Den bedömningen gör budgetdirektör efter ha läst igenom direktiven i årets budgetpropositionen.

Orsaken är att det nya avtalet mellan staten och landstinget som för första gången sätter tak för högsta antalet helårsstudenter som staten ersätter landstinget för inom läkarutbildningen.

För nästa år är antalet helårsplatser 742, vilket är samma antal som universitetet rapporterade till regeringen i årsredovisningen för 2002.

– Efter 2002 har en viss ökning skett. Om landstinget inte får ersättning för ett större antal helårsstudenter måste antagningen till läkarutbildningen minska och då redan under 2004, säger Per-Erik Eriksson.

Vetenskapsrådet satsar på tre forskare vid GU

Halva lönen i upp till sex år samt 350 000 kronor per år för extra utgifter – det har elva forskare i Sverige fått genom en särskilt satsning av Vetenskapsrådet.

Tre av forskarna kommer från GU.

– **JAG HOPPAS PÅ** ett nytt liv! utbrister Bo Rothstein, professor i statsvetenskap och en av de forskare vid GU som fått det långsiktiga stöd Vetenskapsrådet nu ger. Han får stödet bland annat för ett projekt med syfte att stödja ett forskningsnätverk som fokuserar på relationen mellan politiska institutioner och sociala normer.

– Som ansvarig för forskarutbildningen inom statsvetenskap med femton handledare och trettio doktorander har jag inte kunnat ägna mig åt forskning annat än på sena kvällar, nätter och under semestern. Nu kommer jag

Barbara Czarniawska, Bo Rothstein och Olle Edström.

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

att kunna göra det på arbetstid vilket känns fantastiskt. Samtidigt som jag är oerhört glad över detta skulle jag ha varit ännu lyckligare om vi kunnat rädda vår forskarutbildning, som trots att den anses bäst i landet, nu kommer att läggas på is i åtminstone två år.

Det är en helt ny stödform som Vetenskapsrådet nu satsar på, avsedd för forskare som haft ett betydande inflytande på sitt forskningsområde. De forskare som fått det speciella stödet har bedömts av internationellt erkända sakkunniga. Bland annat har stor vikt lagts vid förmågan att bygga upp och leda forskningsmiljöer samt förmågan att handleda doktorander.

STÖDET INNEBÄR ATT forskaren får halva sin lön plus ytterligare medel för kringkostnader på 350 000 kronor per år betalt av Vetenskapsrådet. Efter tre år ska forskaren lämna en redogörelse för hur medlen använts, sedan kan medel ges för ytterligare tre år. Satsningen ligger i linje med Vetenskapsrådets nya hållning att engagera sig i starka forskningsmiljöer och i enskilda, särskilt framstående forskare.

– Jag blev både glad och överraskad, berättar Olle Edström, professor vid institutionen för musik- och filmvetenskap som också fått Vetenskapsrådets nya stöd. Jag har ägnat större delen av min tid som professor åt att vara handledare eller bihandledare – min institution har varit oerhört produktiv när det gäller avhandlingar de senaste åren. Nu kommer jag att kunna koncentrera mig på min forskning – vilket både känns roligt och lite ledsamt, det är ju spännande att kunna leda doktoranderna.

OLLE EDSTRÖM, som tidigare bland annat forskat om samernas musik och om Göteborgs musikliv under mellankrigstiden, kommer till att börja med att ägna sig åt Evert Taubes musikaliska uppväxt och utveckling.

– Får man en sådan här möjlighet känner man förstås ett oerhört tryck att göra något bra av det – men det är ett positivt tryck som ger mig möjligheter jag bara kunnat drömma om tidigare.

Av elva forskare som får det speciella stödet är bara en kvinna – Barbara Czarniawska, professor i företags ekonomi vid Handelshögskolan. Hon har bland annat ägnat sig åt ett projekt där finansmarknaden ses som ett resultat av kontinuerligt, kollektivt organiserande och där nyhetsbyråer betraktas som centra i faktaproducerande nätverk.

– Min forskning handlar om att försöka få ett litet annorlunda perspektiv på organisationer så att man inte bara ser dem som fasta strukturer. Bland annat har jag undersökt vilken betydelse Internet haft för företagens organisation. Att det bara är en kvinna som fått det här stödet – nej, jag vet inte vad det beror på, tyvärr är det väl så det ser ut i forskarvärlden.

ALLA DE FORSKARE som nu får Vetenskapsrådets särskilda stöd kommer från äldre universitet. Förutom forskarna vid GU har följande personer fått stödet:

Christer Platzack, Olle Qvarnström samt Peter Gärdenfors, Lunds universitet, Torsten Persson samt Östen Dahl, Stockholms universitet, Frands Herschend, Uppsala universitet, Stefan Svallfors, Umeå universitet samt Arne Öhman, Karolinska institutet.

Eva Lundgren

GU Journalen

SPECIALDEBATT • FRIA ORD • NR 6/03

GILLBERGAFFÄREN

Professorer,
journalister och andra
tycker till: **sid 11-15**

STÄDA UPP CENTRALT

Professor Daniel Jagner
tycker att fakulteterna
missgynnas **sid 16**

PREFEKT AVGÅR I PROTEST

Bo Berndtsson trött på
universitetssystemets
brister **sid 17**

Elias Erikssons ståndpunkt orimlig

SAMMA DAG som GU Journalen (5/03) dimper ner i brevlådan, sitter jag och läser två färdiga avhandlingsmanus. De håller inte. De saknar fokus, ställer inga intressanta frågor till materialet, resultaten är triviala, mycket är common knowledge. Naturligtvis kommer de att godkännas, för vem har råd att kasta bort så många års flit? Men det finns ingen anledning att någonsin referera till dem; ändå kommer detta att göras. Att alls ta del av dem utmanar språkkänslan; man lider på förhand med opponent och betygsnämnd.

Jag är inte ensam om att anse att universiteten börjar få ett trovärdighetsproblem. Det gäller inte bara kvalitetssäkring i forskarutbildningen. Den fungerar säkert bra på många håll, fast långt ifrån alla. Oredlighet har uppmärksamats också inom spetsforskningen. Mycket står på spel – pengar, ära, ibland kanske hela verksamheter. Traditionellt har öppenhet och tillgänglighet varit akademins sätt att värja sig mot misstanke från det omgivande samhället. Men när universiteten smälter samman med sin omgivning stängs dörrar, eftersom andra regler och normer gäller där.

DÅ BLIR GRANSKNINGEN av vad som händer på universitetet och högskolor och i deras externa relationer – med kunder, företag, myndigheter, anslagsgivare – inte längre en angelägenhet enbart för dem själva. Jag talar om en process

som har pågått under en längre tid och som i forskningssammanhang brukar kallas vetenskapens församhälligande. Den sätter universiteten och deras medarbetare på prov som de tidigare inte behövde utstå. De har vunnit i betydelse men förlorat mycket av sin exklusivitet, sin ”oberörbarhet”. Därför får de också räkna med en ganska hårdhänt behandling, liksom andra offentliga aktörer får göra.

HÄRI LIGGER, allmänt sett, forskningsjournalistikens berättigande. Denna kräver mycket av sina utövare. De ska känna till forskningsprocessen men framförallt hela det institutionella ramverk som omger den. De måste ha goda kontakter med forskare men också med dem som beställer forskning, betalar forskning, kommersialiserar den. De behöver veta hur regelverket ser ut, vilka intriger som utspelar sig, var besluten fattas – med andra ord betrakta vetenskap och forskning inte blott som ett intellektuellt system utan också som ett maktsystem. Den journalistiken befinner sig ännu i sin linda.

Journalistik och vetenskap har mycket gemensamt. De vill ta reda på sådant som inte tidigare är känt eller förklarat. Men deras metoder skiljer sig åt, eftersom vetenskapen strävar efter fullständighet medan journalistiken för det mesta får nöja sig med det som tillfälligtvis kommer upp till ytan. På ett plan är

de komplementära, ibland kan de bli konträra. Det tillfälliga ger inte nödvändigtvis en uttömmande bild av ett kunskapsläge eller ett forskningsfält.

Journalistiken förbigår ofta det som är basalt i den vetenskapliga praktiken. Men det händer också att forskare ställer krav på den journalistiska redovisningen som de inte alltid ställer på sig själva.

Det finns god journalistik och dålig, det finns god vetenskap och mindre god. Det motiverar granskning – förvisso i båda riktningarna.

Enligt min mening skulle det vara till bägges gagn om man erkände detta. En journalistisk insats som brister bör rättas till. Misstro till forskarsamhället – till en forskargrupp eller en enskild vetenskapsman – bör redas ut. Detta borde ligga i allas intresse. Ingen är ofelbar. Vem tjänar på att saker och ting inte nämns vid sina rätta namn?

PROFESSOR ELIAS ERIKSSON lägger hela skulden på den missämja som har uppstått kring Gillberg-gruppens och Göteborgs universitets agerande på vad som har stått i tidningarna – i debattartiklar, intervjuer, reportage. Detta är en orimlig ståndpunkt. Pressen ska vara ett forum för meningsutbyte och reflexion. Min före detta kollega MarieLouise Samuelsson – en erfaren journalist som är känd för sin gedigna research och sin omutliga faktakontroll – hör till dem som av Eriksson anklagas för ”orättmätig

kritik” och för att inte vara – forskare! Vad har hon gjort sig skyldig till? Hon har följt ett fall, med den ihärdighet som utmärker kvalitetsjournalistik, redovisat opinioner, domstolsutslag, beslut av riksdagens justitieombudsman. Naturligtvis har hon ställt frågor, om universitetets roll som myndighet, om sekretessproblematiken och lyft fram reaktioner från både forskarsamhälle och lärosäte. Dock: hon har inte drivit kampanj, hon har beskrivit ett sakläge. Hon har inte agerat på egen hand, hon hade ett redaktionellt uppdrag.

DEN TIDNING jag ansvarade för uppmärksamade ett flertal kontroverser som rörde vetenskapliga institutioner, forskningsfinansiärer och enskilda forskare. I ett fall med viss anknytning till GU anmäldes jag till Pressens Opinionsnämnd men friades där helt. Jag kan försäkra att alla dessa artiklar lästes mycket omsorgsfullt – innan de publicerades. Påtryckningar förekom, men en oberoende journalistik kan inte falla undan av omsorg om andras heder eller reputation. Då riskerar den sin egen trovärdighet. Rapporteringen från forskarsamhället skulle i sådant fall mista all relevans.

Anders Björnsson

F D CHEFFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE
FÖR DAGENS FORSKNING 2001-2003

Det finns en lösning på kontroversen

OM MAN BORTSER FRÅN alla sidospår, beskyllningar och motbeskyllningar i denna konflikt så förefaller det mig som om det i den rättsliga och forskningsetiska frågan kokar ner till följande:

1. Gillberg anser sig bunden av det löfte han givit informanterna/patienterna om sekretess och anser därför att han inte kan gå kammarrättsens dom tillmötes.

2. Kärve vill ha tillgång till det icke-avidentifierade materialet eftersom hon vill försäkra sig om att uppgifterna som förekommer faktiskt gäller samma individer över tid, vilket är centralt för den

forskningskontrovers som råder. När hon väl försäkrat sig om detta, har hon enligt egen uppgift inte längre något intresse av att ha möjlighet att kunna identifiera individerna. Därmed är konflikten olöslig, det går inte för Gillberg att överlämna materialet utan att han bryter löftet till informanterna, och Kärve anser det helt nödvändigt att kunna kontrollera att det rör sig om samma individer, vilket bara kan ske om hon får tillgång till det icke-avidentifierade materialet.

En möjlig lösning (som jag hämtat från en tillämpning av spelteorin som kal-

las slutbudsmodellen) är att man använder sig av en eller flera opartiska personer som båda parter fått godkänna i förväg. Dessa får i uppgift att göra den identitetskontroll av materialet som Kärve kräver, varefter de överlämnar det avidentifierade materialet till henne. Båda parter måste i förväg godkänna vem (eller vilka) dessa opartiska personer skall vara. Förslagsvis personer av typ ordförande/ledamot i forskningsetisk kommitté motsvarande. Man får helt enkelt hålla på tills man funnit ett eller flera namn som båda parter accepterar. Gillberg skulle då kunna uppfylla kammarrättsdomens krav utan

att ha brutit mot sitt löfte till informanterna/patienterna. Dessa kan rimligen inte ha något att invända mot att en person som är ordförande eller ledamot i ett forskningsetiskt råd granskar materialet.

Kärve kan, givet vad hon skrivit, inte ha något att invända mot ett sådant förfarande eftersom hon då får tillgång till de data hon önskar undersöka. Den av parterna som inte accepterar denna lösning kommer i konflikt med de ståndpunkter man tidigare hävdade i konflikten.

Bo Rothstein

PROFESSOR I STATSVETENSKAP

Journalistiken behöver granskas

Så kom då en välformulerad ursäkt till Gillberg och Rasmussen för det i GU Journalen publicerade bedrövliga påhoppet. Det intressanta är dock inte vilka som skrivit på ursäkten, den ansvarige utgivaren och pressekreteraren, utan det faktum att chefredaktören Allan Eriksson och reportern Lars Nicklason, som skrev den famösa artikeln, inte skrivit under. Det ger ett intryck av att dessa båda inte anser att det finns något skäl för en ursäkt. Intrycket förstärks av att Nicklason på GU:s hemsida fortsätter med sina missledande inlägg. I nummer 5/03 tar han upp frågan om hur forskning skall granskas, och då speciellt Gillbergs. Resultatet av intervjuerna är att det föreligger många olika synsätt på hur forskning skall granskas, och att det är långt ifrån självklart att sekretesslöften skall brytas. I konsekvens med detta kunde Nicklason med fördel summerat sin hemsida med en personlig ursäkt till Gillberg och Rasmussen.

NICKLASON MISSAR i sina intervjuer den springande punkten när det gäller vetenskaplig granskning. Det är nog få som har mycket att invända mot att Elinder och Kärve starkt kritiserar Gillberg och Rasmussens forskning. Detta är normalt och vetenskapliga tvister kan ofta bli ganska häftiga. Men i det ögonblick dessa två, utan någon saklig misstanke, anger att Gillberg och Rasmussen måste ha fuskat, så har en vetenskaplig tvist övergått i förtal kombinerat med krav på att de falskt anklaga

gade skall bevisa sin oskuld. Om Nicklason ställt frågan till de intervjuade på följande sätt hade (förhoppningsvis) svaren varit helt annorlunda:

Om du utan grund blir anklagad för forskningsfusk av två ideologiska motståndare, skulle du då finna det naturligt att bryta sekretesslöften (kräva av ditt universitets etiska kommitté) till försökspersonerna och lämna ut all din forskning till dem som kommit med den falska anklagelsen?

JAG STÄLLER MIG OCKSÅ undrande till om de intervjuade personerna är korrekt citerade eftersom det är obegripligt att Birgitta Strandvik, som är ledamot av Vetenskapsrådets etiska kommitté, skulle kunna hävda på fullt allvar att man skall gå till sina försökspersoner i efterhand och påverka dem att acceptera att utomstående (i Gillbergfallet helt utomstående) skall få ta del av handlingar som man från början lovat försökspersonerna att inte visa för någon utanför forskargruppen. GU:s etiska kommitté trycker mycket hårt på att man inte får utöva påtryckningar på försökspersoner i studier.

Centralt i hela denna förfärliga historia är på vilka grunder man kan framföra anklagelser om forskningsfusk och hur man kan driva kampanjjournalistik mot forskare som utsatts för sådana ogrundade anklagelser. Nicklason är en av en liten grupp journalister som har ställt upp i förtalskampanjen och hängt ut Gillberg och Rasmussen. Det hade varit rimligt att han själv hade under-tecknat ursäkten till dessa två forskare,

men efter att ha talat med honom per telefon har jag fått klart för mig att han aldrig skulle medge något fel i sin journalistiska arbetsmetod. Han har en helt annan uppfattning om hur man kan bete sig och utnyttja GU Journalens spalter för egna syften.

DEN 17/11 blir bland annat Lars Nicklason och Allan Eriksson intervjuade angående GU Journalens ursäkt till Gillberg och Rasmussen i tidningen Journalisten. Allan Eriksson beklagar sig över professorernas makt (det måste väl främst vara Elias Eriksson han tänker på), men Elias Erikssons makt sitter inte i hans titel utan i att han sakligt har kunnat vederlägga Nicklasons artikel och visa att Nicklason kände till att det han skrev inte var sanningsenligt på en mängd punkter. Det var så den berättigade ursäkten kom till, inte via en professorstitel. Nicklason beklagar sig över att han blivit "uthängd"!!! Den som är van att hänga ut andra har själv fått känna på hur det är att bli uthängd. Stackars, stackars Nicklason. Det är verkligen synd om honom.

GU JOURNALENS redaktion, som tycks vara besjälad av grävande journalistik, kan förslagsvis göra ett undersökande reportage om hur ett koteri av journalister och sociologer kan ägna sig åt en förtalskampanj. De bevekelsegrunder och kopplingar som finns mellan personerna i detta koteri kan kartläggas och blottläggas. Nicklason kan intervjuas själv i detta reportage eftersom han tycks ha insidesinformation. Och som

pricken över i kan man redovisa hur den västerländska rättstraditionen ser på frågan om man förväntas kunna bevisa sin oskuld.

Till slut – hur skulle man önska att universitetets rektor hanterar denna fråga? Gillberg och Rasmussen har avgivit ett sekretesslöfte till sina försökspersoner något som bland annat universitetets etiska kommitté kräver.

Kammarrätten dömer att G/R skall bryta sitt sekretesslöfte och lämna ut sina forskningsjournaler (med vissa förbehåll) till en utomstående icke-forskare och privatperson och en konkurrerande forskare. Detta påminner om biskop Caroline Krook i Stockholm som avgivit sekretesslöfte till sina underlydande präster när hon bad dem skriva till henne om tillståndet i stiftet och hur de själva såg på detta. En journalist, som uppenbarligen hade svårt att se skillnaden på vad som är rimligt och orimligt när det gäller offentliga handlingar, begärde ut alla breven. Han vann i domstolen. Caroline Krook visade dock att det finns tillfällen när domstolstrots är ett måste och tog hellre straffet än lämnade ut breven. I analogi kan man förvänta sig att rektor nu visar samma grad av civillikage och försvarar universitetets etiska principer mot en domstol som inte förstått. Han borde hellre ta straffet än kräva att Gillberg och Rasmussen följer ett domstolsutslag utan rim och reson.

Ola Stenqvist

ANESTESI OCH INTENSIVVÅRD SKLINIKEN
SAHLGRENSKA SJUKHuset

Replik

NEJ OLA STENQVIST, det är inte synd om mig. Det hade det däremot varit om jag, rädd om min egen position, ryggradslöst vänt kappan efter vinden och bad om ursäkt för något som jag egentligen står för. Jag kan hålla med om – och beklaga – att vår löpsedel var för tillspetsad och att rubriken kunde misstolkas, men artikeln som helhet står jag för. Det finns fortfarande anledning att ifrågasätta Gillbergs argument.

Att det görs i GU Journalen beror inte på att jag, som Stenqvist skriver, utnyttjar dess spalter för egna syften. GU Journalen ska, som journalistisk produkt, kunna inta ett granskande förhållningssätt utan att journalisten ifrågasätts utpekad både som lögnare och för att ingå i en förtalskampanj. Det är inte bara lågt spel. Det är också otäckt.

Hur Elias Eriksson i sitt inlägg skulle visa att jag kände till att det jag skrev inte var sanningsenligt begriper inte jag. Än mindre begriper jag hur detta, som Stenqvist skriver, skulle ligga till grund

för de ansvariga utgivarnas ursäkt. Ursäkten handlar inte om sakfel utan om artikeln "utformning" – om saker som mina ordval, ett citat av Sven-Axel Månsson, en fotnot ("Grundläggande forskningsetik är att all forskning ska kunna granskas och prövas") och, kanske framför allt, om att Gillbergsidan inte kom till tals.

ELIAS ERIKSSON har förklarat att det borde varit hans roll att försvara Gillberg i min artikel. Förklaringen till att det inte blev så är ganska enkel. Jag ville ha svar på frågor som: Varför drog ni tillbaka er begäran om granskning av Vetenskapsrådet? Varför har ni flera gånger sagt att ni inte blivit kontaktade av GU och rektor Bo Samuelsson? Vilka har haft tillgång till forskningsmaterial? Sådana frågor kunde förstås inte Elias Eriksson, som själv hävdade att han inte känner Gillberg särskilt väl, svara på. Jag behövde tala med Christopher Gillberg eller Peder

Rasmussen, men trots mejl- och telefonförsök under ett par veckor lyckades jag inte ens få kontakt med dem (Till sist blev jag uppringd av en annan person knuten till gruppen, men fick inte lov att använda mig av något denne sa).

Elias Eriksson fick istället 13 000 tecken på sig att göra sanningar av tolkningar och regler av principer. Det fanns också plats att förklara att journalister utan forskarkompetens inte har kompetens nog att förstå dessa sammanhang. Hade min artikel varit lika utdragen (min artikel var ungefär hälften så lång) så hade vissa saker kunnat förklaras mer ingående (men den hade också tappat i läsvärde). Det samma gäller förstås för de nyhetsnotiser publicerade på GU:s aktuelltidsa som Ola Stenqvist attackerar. Här tror jag dock att Stenqvists reaktion har mer att göra med nyheten i sig. Likadant är det med artikeln om hur forskning ska granskas. Det är åsikterna som framförs som gör honom förbannad. Att alla intervjuade läst arti-

keln och godkänt sina citat innan publicering (förutom Bo Rothstein som bara läst sitt citat) lär inte göra honom gladare.

DET ENDA SÄTTET att bringa reda i huruvida mina artiklar håller är att granska dem pressetiskt. Så har inte gjorts, och frågan är vad en sådan granskning skulle ge. Den springande punkten ligger förmodligen närmare det faktum att forskning är fredad från journalistisk granskning. Forskare är helt enkelt inte vana vid att bli belysta i annat än artiklar som snällt presenterar deras forskning. Det är inte för inte som medborgarna har så stort förtroende för dem.

Hade motsvarande granskande artiklar drabbat näringslivet eller politiken så hade ingen reagerat. Så är läget nu, men det kommer givetvis att förändras. Jag ser fram mot det.

Lars Nicklason

Gillbergs tystnad ett stort svek

I **GU JOURNALENS** avbön i Gillberg-affären beklagar ansvarig utgivare två uttalanden som jag gjort. Det ena är mitt påstående att "Gillbergs sekretessargument bara är en undanflykt". Detta borde inte ha fått stå oemotsagt i artikeln, menar utgivaren. Det andra är min karaktäristik av Gillberg som en "märklig person". Eftersom detta kan betraktas som ett personangrepp borde uttalandet inte tagits med i artikeln, anser samme utgivare.

FÖR ATT UNDVIKA eventuella missförstånd vill jag först säga att citaten från mig är helt riktiga. Det är precis så jag har sagt. Artikelförfattaren har inte förvrängt mina utsagor eller skruvat citaten. Visst kan man diskutera mina ordval. "Märklig person" var kanske inte så lyckat; "märkligt agerande" hade varit bättre. Ty visst är det märkligt, för att inte säga utomordentligt bekymmersamt, att denne Gillberg sätter sig över den grundläggande principen om

öppenhet kring vetenskapens metoder och resultat. Som alla vet är denna öppenhet själva fundamentet för allmänhetens förtroende för forskningen.

Min, och många andras uppfattning, är att Gillbergklanens argument för undantag från denna grundprincip inte duger. I normalfallet sköts granskningen av forskningen i kollegiala fora, i tidskrifter och etikkommittéer. De spelregler som gäller på dessa arenor omfattas av de allra flesta i forskarsamhället. Och det är precis som Lars Erik Rutqvist, ordförande för Karolinska Institutets regionala forskningsetikkommitté, säger i förra numret av GU Journalen: "Rent generellt kan ingen forskare kräva att han ska bli trodd på sitt ord. Blir man ifrågasatt ska man kunna visa upp sina grunddata. Det måste finnas en öppenhet."

GU JOURNALENS ansvarige utgivare beklagar bristerna i artikeln om Gillberg; att texten närmast format sig

till ett ställningstagande för Gillbergkritikernas uppfattning.

Faktum är att Gillberg själv har stor del i denna "brist", han vägrar ju att ställa upp på några intervjuer, vilket allvarligt försvårat journalistens undersökande arbete. Till yttermera visso är Gillbergs tystnad ett svek mot personal och kollegor vid Göteborgs universitet, som har rätt att kräva större omsorg och respekt för den oro för den akademiska forskningens trovärdighet, som denna affär har orsakat. Gillberg försvårar sitt agerande med att han har lovat sina undersökningspersoner anonymitet. Det låter moraliskt rätttrådigt och sympatiskt, men faktum är ju att granskningen av Gillbergs forskning inte går ut på att låta undersökningspersonerna schavottera offentligt. Dessutom är det ju så att också granskarna är belagda med sekretess. Det är precis detta jag avser, när jag påstår att Gillbergs sekretessargument sakligt sett bara är att betrakta som en undanflykt.

Nej, man måste fråga sig hur det är ställt med Gillbergs moral i förhållande till sina kollegor vid universitetet? Han sätter sig över domslutet i kammarrätten, som enligt rektor är entydigt och inte lämnar utrymme för tolkning. Hur skall denna envisa obstruktion uppfattas av omvärlden? Strategin att låta ett koppel devota undersåtar som Elias Eriksson och Ola Stenqvist sköta försvaret gör inte någon människa lugnare. Snarare ökar deras ordrika utläggningar oron för att misstankarna om oredlighet i forskningen har fog för sig. Jag tror att många kollegor är lika bekymrade som jag. Och många ställer sig nog frågan: Varför låter inte Gillberg granskningsprocessen ha sin gång för att därmed ta chansen att bli rentvådd och på så sätt, en gång för alla, få saken ur världen? Allt prat till trots är det precis detta saken gäller.

Sven-Axel Månsson
PROFESSOR I SOCIALT ARBETE

Forskningens trovärdighet, lagens ramar och det fria ordet

ÄR EN JOURNALIST som tar ställning för det öppna samhället, svensk grundlag, offentlighetsprincipen och respekten för våra domstolar värd en applåd eller en reprimand? Frågan har aktualiserats genom påtryckningar på GU Journalens ledning, som valt det sistnämnda.

GILLBERGGRUPPENS SPRÅKRÖR – Elias Eriksson – framför åsikten att psykiatrisk forskning ska kunna skyddas mot insyn och att domstolstrots ska kunna försvaras av hänsyn till patienten. Men här handlar det inte om en normal patient/läkarrelation, utan om en forskningsstudie med statliga medel, där läkarna under årtionden observerar ett antal funktionshindrade försökspersoner utan att erbjuda någon behandling. Studien har resulterat i fyra doktorsavhandlingar och ett stort antal ytterligare publikationer. Kammarrätten har givit två personer rätten att under strikt sekretessförbehåll och under straffansvar granska forskningsmaterialet. I denna fråga har nu två kammarrättsdomar och flera regeringsrättsdomar gått Gillberggruppen emot. Men den ger sig inte. Istället tillämpar den öppet domstolstrots, uppmuntrar föräldrar att överklaga till Europadomstolen samtidigt som den utpekar motsidan som "rättshaveristisk"...

Forskarna hänvisar till tidigare patientlöften. Men de har lovat mer än vad de kan hålla. Detta är den avgörande juridiska punkten, vilken klarlagts av

epidemiologen M Koch (SvD 03-11-10, Dagens Medicin 03-11-12): Grundlag går före enskilda konventioner. Dessutom har forskarna redan i oträngt läge brutit mot egna löften: Minst ett dussintal personer har fått ta del av forskningsmaterialet. Bland dessa märks även forskarnas barn, vilka i en vetenskaplig artikel avtackas med namn för hjälp med datainsamlingen och sammanställningen ("data collection and compilation"). Elias Eriksson framför vidare att forskarna friats från felaktigheter. Men ordföranden i Sahlgrenska akademiens etiska råd skriver att hans "fyra timmar långa utredning inte var tillräckligt omfattande ... och att en grundlig granskning ... om en sådan skulle göras, borde företas av en utomstående granskare" (Ove Lundgren 03-05-07).

LÅT OSS TROTS ALLT detta inte förlora ur sikte vad frågan ytterst gäller. Under slutet av 90-talet varnade Gillberggruppen för "nytt folkhälsoproblem", för att "omkring 10 procent av eleverna (dvs 120 000 barn) har en betydande neuro-psykiatrisk problematik", att "tillstånden (ADHD, DAMP, Tourette, Asperger) är antingen ärftligt betingade eller uppstår till följd av skador i nervsystemet", att "det rör sig om diagnoser som bara kan ställas av läkare" och att "det är livslånga funktionshinder som om de ej blir diagnostiserade och ej får adekvat hjälp omöjliggör en posi-

tiv utveckling" (C Gillberg, S Ekman DN-debatt 97-03-20). Efter en hård mediakritik nedskriver Gillberggruppen sina resultatsiffror till en tredjedel. ADHD + DAMP, tillstånd som tidigare tillsammans uppskattades till "10 procent", reduceras plötsligt till "2-5 procent" (Socialstyrelsens kunskapsdokument 2002). DAMP-begreppet, som blivit allt svårare att vetenskapligt försvara, trolas bort i bara farten.

DAMP-forskningen har internt kritiserats för tre besvärande brister nämligen "definitionen", "urvalet" och "statistiken" (Dagens Medicin, 00-11-28).

Ett forskningsetiskt problem är Gillberggruppens metod att under långa perioder observera barn/ungdomar med påtagliga svårigheter utan att ingripa.

Ett trovärdighetsproblem är studiens låga bortfall – dvs att nästan alla ungdomarna är efter år ställer upp för komplicerade undersökningar utan att få något tillbaka. Slutligen är det svårt att förstå forskargruppens ihärdiga trots mot domstol och de måttlösa personangreppen. Ett trettiotal oberoende professorer och forskare som följt debatten konstaterar att "Gillberggruppens försvarsreaktioner är ovärdiga en intellektuell debatt" (DN-debatt 03-03-18).

DOCENTEN I vetenskapsteori Birgitta Forsman har i boken "Vetenskap och moral" intervjuat 22 äldre och respekterade professorer. De menar att det idag

har blivit lättare att fuska och de upprörs över omgivningens liknöjdhet för problemet. Framför allt är det den kliniske forskaren, peksamlaren, "den repetitive en-gång-till-forskaren", som är svår att avslöja. Professorerna framför vidare uppfattningen att universitetsledningarna ofta är alltför svaga och alltför inblandade för att kunna ta itu med så svåra och känsliga frågor som forskningsfusk.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET gav därför för tre år sedan Vetenskapsrådet uppdraget att granska ifrågasatt forskning. Förutsättningen är dock att arbetsgivare/rektor begär det.

Problemet är att Gillberggruppen fått rektor att bortse från den möjligheten. En begäran till Vetenskapsrådet om en utomstående, grundlig och strikt oberoende granskning av den ifrågasatta DAMP-studien borde ligga Gillberggruppen, Elias Eriksson och rektor varmt om hjärtat – såvida allt gått rätt till.

(PS: Kopior på referat kan tillhandahållas av redaktionen.)

Leif Elinder
LÄKARE, UPPSALA

Det måste vara högt i tak vid universiteten

UNDERTECKNADE, verksamma som journalister vid svenska universitetstidningar, har med viss förvåning tagit del av senaste numret av GU Journalen och den offentliga ursäkten till göteborgsläkaren Christopher Gillberg från ansvarige utgivaren och stf ansvarige utgivaren. Den artikel man ber om ursäkt för refererar kritik mot Gillbergs vägran att följa ett domslut som ålägger honom att lämna ut data från sin DAMP-forskning för granskning av andra, oberoende forskare.

Ursäkten är anmärkningsvärd av två skäl. Dels innebär den en nedgörande kritik av en kollega vid GU Journalen och hans artikel – en kritik framförd av stf ansvarige utgivaren Åke Pettersson, som själv tidigare godkänt artikeln för publicering! Dels påtalar den vikten av att en personaltidning som GU Journalen visar ”särskild omtanke och respekt” på grund av att både dess målgrupp och de personer artikeln behandlar utgör personal vid universitetet.

Att visa respekt för dem man skriver om är en självklar och rimlig princip. Att visa ”omtanke” är däremot ett tänjbart begrepp som kan riskera att leda till alltför stor försiktighet. Vi anser det viktigt att även känsliga och infekterade frågor ska kunna tas upp i universitetstidningarna, eftersom verklig omtanke om en offentlig, skattefinansierad verksamhet som den vid Göteborgs universitet och andra lärosäten innebär att ha högt i tak och låta debatten vara fri.

Utän att vilja ta ställning i Gillberg-Kärfvekonflikten vill vi därför understryka dels att en ansvarig eller stf ansvarig utgivare inte först bör släppa igenom en artikel och sedan göra helt om och angripa artikeln och dess författare, dels att det är angeläget att slå vakt om det fria ordet så att inte en ”tystnadens kultur” sprider sig inom universitetet.

Ingela Björck, Britta Collberg, Petra Francke, Göran Frankel, Maria Lindh, Ulrika Oredsson
LUNDS UNIVERSITETS TIDNING LUM

Mats Nygren
LUNDS TEKNISKA HÖGSKOLAS TIDNING LTH-NYTT

Sanna Camitz och Örjan Bergh
JOURNALISTER OCH REDAKTÖRER
PÅ MALMÖ HÖGSKOLA

Gunilla Pravitz
LINKÖPINGS UNIVERSITETS TIDNING LITENYTT

Ove Wall
TIDNINGEN HÖGAKTUELLT VID HÖGSKOLAN I GÄVLE

Jonas Ericson, Carina Dahlberg, Stefan Lybeck
UMEÅ UNIVERSITETS TIDNING AKTUM

Charlotte Orban
MALMÖ HÖGSKOLA

Lena Smitt
REDAKTÖR FÖR MALMÖ HÖGSKOLAS
TIDSKRIFT PRAKTIK OCH TEORI

Åsa Ekvall, Ann-Christine Nordin, Kerstin Törsäter
CHALMERS INFORMATIONSAVDELNING

Replik: Dessa redaktörers inlägg förvånar mig storligen. GU Journalen är en av landets få personaltidningar som också vågar belysa svåra, känsliga och ytterst delikata ärenden och ämnen i den egna organisationen. Vilket år och i vilket nummer har era egna organ någonsin rapporterat om något känsligt ämne i era egna organisationer? Snacka om att kasta stora betongklumpar i eget glashus. Jag uppmanar er i stället: ta lärdom av GU Journalen, som också har kurage att be om ursäkt och vara benägen att korrigera uppenbara felaktigheter. Vi kommer att fortsätta att granska felaktigheter och annat som inte bör finnas i vår organisation och förhoppningsvis kan det leda till förbättringar. Vi sopar inget under mattan. Jag ser fram emot att läsa om liknande saker i era tidningar. För de finns med allra största sannolikhet.

Åke Pettersson
OMRÅDESANSVARIG – MEDIA OCH
ANSVARIG UTGIVARE

GU Journalens integritet skadad

DET VAR MED STIGANDE förvåning vi tog del av redaktionsrutan i det senaste numret av GU Journalen. Att ansvarig utgivare och ställföreträdande ansvarig utgivare lägger sig så platt inför kritik utifrån måste höra till ovanligheterna. Hur är det möjligt att först godkänna en artikel för publicering och sedan, när den väl publicerats, ta heder och ära av journalisten i fråga?

Siv Bondenäs Brink och Åke Pettersson säger sig värna om journalistiska principer. Men deras agerande undergräver allt förtroende. Att man ger sig in på ett minfält när man behandlar konflikten mellan Eva Kärfve och Christopher Gillberg borde vara ganska klart för var och en inom universitetsvärlden. Därför är det inte konstigt att tidningens redaktion fått motta reaktioner. Förekommer det rena sakfel ska de förstas korrigeras. Men det är inte det som ”rättelsen” från Bondenäs Brink och Åke Pettersson handlar om. De ber om ursäkt för ett helt upplägg och märkligt nog för vad enskilda intervjupersoner (Sven-Axel Månsson) säger.

Det vi särskilt oroar oss för är hur GU Journalen ska agera i framtiden. Kommer var och en som anser sig kritiserad få in ursäkter och tillgång till ett helt uppslag (Elias Erikssons inlägg under Fria ord) för sin syn på saken? Eller kommer GU Journalen framöver enbart bestå av ren information och harmlösa ”hemma-hos-reportage”? Båda alternativen verkar lika dåliga. Vi vill ha en tidning som känns angelägen för oss vid universitetet. Som kan behandla oenigheter och missförhållanden. Då krävs det ett stort mått av integritet från ledningens sida.

Ulf Bjered
PROFESSOR STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

Jonas Hinnefors, Lena Wängnerud
DOCENTER, STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

Sjuk debatt breder ut sig

EN SJUK DEBATT som tidigare under lång tid härjat fritt i allmänna medier har nu också tillåtit breda ut sig i GU:s egen tidning. Det är med stor sorg jag konstaterat att faktasökande journalister smutskastats, t.o.m. av sin egen ansvarige utgivare, medan auktoritära professorer får dubbla uppslag under fria ord för att bemöta gamla osanningar med nya sådana. De får gå till direkta personangrepp mot tidningens journalister på ett sätt som gör att jag skäms å mina kollegors vägnar. Vad vinner man med denna typ av pajkastning? Inget annat än missstroende mot forskning och universitetsvärlden i allmänhetens ögon.

GILLBERGDEBATTEN består egentligen av två olika frågor som hela tiden blandas ihop vilket gör att argumentationen kan fortsätta och alla talar förbi varandra med allt högre tonlägen och allt hätskare utspel. Den ena frågan är Kärfves bok och åtföljande debatt, den andra frågan är den olycksaliga kammarrättsdomen. Naturligtvis hänger frågorna ihop, men jag anser ändå att det är viktigt att skilja dem åt för att en utomstående skall förstå varför olika påståenden kommit att te sig stå mot varandra.

GILLBERG OCH HANS många vapendragare hävdar att anklagelser om fusk är förtal och skall därför lämnas utan åtgärd. I andra länder i västvärlden, inklusive de nordiska länderna, föranleder detta alltid en opartisk utredning, och för att detta skall vara möjligt även i Sverige finns inom Vetenskapsrådet en kommitté mot oredlighet i forskningen. Kommittén skall behandla frågor – vare sig de är befogade eller inte – om fusk, plagiat samt oredlighet, dvs vad som snarast kan liknas vid slarv i forskningen, dvs felaktigheter som inte direkt kan knytas till ont uppsåt. Motsvarande kommitté i Danmark har fungerat utmärkt i 10 år. Erfarenheterna från USA är mycket längre. En viktig uppgift för en sådan här kommitté är att en utredning av densamma ofta kan fria den anklagade helt från misstankar. Bekymret i Sverige är att, till skillnad från t.ex i Danmark, endast rektor kan hänskjuta ett fall för utredning i VR:s kommitté. Gör inte rektor denna hänskjutning kan inte VR agera

på egen hand. Detta har vid flera tillfällen klargjorts av bitr generaldirektören i VR, professor Madeleine Leijonhufvud. Jag beklagar fortfarande att inte rektor vid GU gjort detta så att vi fått slut på denna – för samtliga inblandade och för vetenskapsvärlden i stort – sjuka och skadliga polemik.

DEN ANDRA FRÅGAN gäller kammarrätten och jag tror att ingen tycker att det är riktigt att någon som angräpit en persons forskning skall få tillgång till densamma. Det måste alltid vara helt fristående opartiska individer som granskar forskning. Här har både VR och kammarrätten blivit missledda genom att Thomas Brante gått in med ansökan som gjorde att det för den i ärendet ej helt insatte inte omedelbart framgick att det var Kärfve som ville granska Gillberg. I princip måste en sådan här dom kunna vara korrekt, dvs att forskningsmaterial skall kunna granskas av utomstående, men omständigheterna i detta fall gör den definitivt partisk och därigenom inkorrekt. Jag upplever dock att man använder sig av argumentationen mot utlämnande i denna dom som en generell argumentation mot granskning av vetenskapligt material, dvs att man använder argumentationen också som ett skäl mot en granskning av VR:s kommitté. Detta anser jag strider mot god vetenskaplig sed och är oacceptabelt. En granskning av VR skulle i detta fall innebära att professorer inom barn- och ungdomspsykiatri, eventuellt från andra nordiska länder och under samma sekretess som råder inom Gillbergs grupp, skulle granska arbetena. Detta är en av forskningens heliga principer och skulle innebära att Gillberg blev rentvådd utan att man kunde säga att GU försöker dölja något för att skydda universitetet eller en av dess professorer. Det har ingen som helst parallell till Caroline Krook och hennes brev för de utgjorde ingen del i något forskningsprojekt. Forskningsprojekt som utförs vid universitet med hjälp av allmänna medel är inte forskarens personliga egendom.

Birgitta Strandvik
PROFESSOR, ÖVERLÄKARE
GÖTEBORGS UNIVERSITET

Var finns skrivelsen där Gillberg lovar sekretess?

I **SENASTE GU JOURNALEN** finns en artikel med rubriken "Oklart om Kärfve får ut forskningsmaterial". Underrubriken är:

– "Det bör granskas av oss, menar Vetenskapsrådet".

I artikeln finns några citat ur en intervju som GU Journalen gjort med mig. Ett citat är bortlyft. I den ursprungliga intervjun kommenterar jag Madeleine Leijonhufvuds åsikt att Vetenskapsrådet ska göra granskningen.

Jag påpekade att jag begärt en sådan granskning hos GU. Men det räcker inte. Jag intresserar mig bland annat för hur forskarna behandlat uppgifter om psykosociala miljöfaktorer, och vilka skäl man kan finna – utifrån deras material – som förklarar att man bortsett från dessa när man diskuterar orsaksförklaringar. Detta är ingen fråga för VR.

I förra numret fick neuropsykiatri komma till tals, minst sagt. Gillberg-gruppen demonstrerade den makt man förskaffat sig också på det utomvetenskapliga planet när man förmådde ansvarige utgivare att be om ursäkt å de egna journalisternas vägnar.

Gillbergs vän Elias Eriksson fick dessutom möjlighet att på två sidor ge

sin syn på kritiken. I detta bemötande återkom denne till ett tema som han varit inne på tidigare, nämligen den koppling han anser att jag i min bok *Hjärnsnöken* gör mellan nazistisk psykiatri och Gillbergs forskning. Någon sådan koppling gör jag inte – nazismen nämns bara vid ett tillfälle och då i samband med folkliga opinioner angående utvecklingsstörda barn. Men jag kan förstå den oro som får Eriksson att slinta i textanalysen. Det finns en historisk koppling mellan biologisk psykiatri och totalitära politiska regimer. Om detta är mycket sagt men långt ifrån allt. Jag kan lugna Eriksson med att sociologisk forskning pågår kring detta viktiga ämne.

SJÄLV VILL JAG JAG TA UPP en betydligt mer konkret frågeställning, där Gillberg eller någon av hans exegeter kan vara till hjälp. Under senare tid har det ju pågått en inflammerad debatt som grundar sig på Gillbergs uppgift att han avgett ett bindande löfte att enbart forskargruppen – som sägs bestå av tolv personer – ska få tillgång till grunddata. Men detta löfte, som ju måste finnas i skrift, har hittills inte visats upp.

I ett brev till kammarrätten (2003-05-06) bifogas två skriftliga löften. Det ena, från 1984, lyder: "Alla uppgifter behandlas konfidentiellt och är hemligstämplade. Ingen databehandling med möjlighet att identifiera Ditt barn kommer att ske. Ingen (understruket) information har lämnats tidigare eller kommer att lämnas nu till läraren angående barnet annat än att hon/han deltog vid skolstarten i en undersökning...etc". I det andra, från 1988, står det: "... och liksom vid tidigare undersökningstillfällen kommer Du aldrig någonsin att ingå i någon form av offentligt dataregister, och databearbetning kommer att ske på ett sätt så att ingen annan än vi som träffar Dej och har direktkontakt med Dej kan få reda på någonting över huvud taget om Dej."

I det senare brevet lovar man för mycket. Flera i den sk forskargruppen hade ingen direktkontakt med barnen och bör, om löftet ska hållas, inte få tillgång till materialet, lika lite som opponenter och peer-reviewers. I texten från 1984 görs inga specifika utfästelser alls när det gäller vilka eller hur många som kan få tillgång till det "hemligstämplade" materialet. Tillsammans ger dessa skrivelser knappast intryck av att

ha följt en standardiserad mall. Båda är emellertid godkända av den forskningsetiska kommittén vid GU.

Det borde finnas sekretessutfästelser också från studiens början, 1977, och från den senaste undersökningen 1993. Varför har inte dessa publicerats?

Var finns den skrivelse som innehåller just det löfte som nu debatteras?

EN DEBATT HAR alltså pågått länge utan att någon krävt att Gillberg och hans forskargrupp lägger korten på bordet. Helt obestyrt har Gillbergs löfte till informanterna kunnat utgöra vapen i hans kamp mot granskning. Om en sådan text nu verkligen finns – borde det inte ligga i allas, också Gillbergs, intresse att den offentliggörs?

Eva Kärfve

DOCENT I SOCIOLOGI, LUNDS UNIVERSITET

Bristande insikt om studentkårernas roll

I **DET SENASTE NUMRET** av GU Journalen lyfte rektor Gunnar Svedberg fram ett antal viktiga problemområden för studenter vid Göteborgs universitet. Bland annat det faktum att anställda vid GU ibland har starka åsikter om hur kårerna skall organisera sig och vilka studenter som skall tillhöra vilken kår. Det är väldigt positivt att rektor har lyssnat på de synpunkter som förts fram av studentkåreerna. Hur studenter väljer att organisera sig är upp till studenterna.

DET ÄR ÖVERHUVUDTAGET viktigt att hålla isär universitetets och studentkåreernas olika roller, även om vi i mångt och mycket är beroende av varandra. Samtidigt som studentkåreerna behöver stöd av universitetet, det är exempelvis viktigt att man uppmuntrar till engagemang i kåren, så måste man vara medveten om att studentkåreerna är självständiga organisationer. Därigenom är vi fria att agera på det sätt vi finner lämpligast för våra medlemmars intressen – även om vårt agerande kan vara obekvämt för universitetet. Vår obero-

ende ställning är en av de viktigaste orsakerna till att ha kårer som organiserar studentinflytandet.

ETT VIKTIGT RESULTAT av studentkåreernas arbete och samarbete med universitetet är dokumentet *Regelsamling för studier vid Göteborgs universitet*. Regelsamlingen finns till för att tydliggöra studenternas rättigheter och främja en god studiesituation. Tyvärr har vi i vårt arbete märkt att det finns en stor okunskap om dessa regler. Bland annat saknas ofta information till studenterna vid kursstart, exempelvis litteraturlista och datum för examination. Det finns också stora brister vid kursutvärderingar, de utförs inte alltid och om de genomförs händer det att de inte sammanställs. Ibland kräver man till och med namnunderskrifter av studenterna trots att kursutvärderingar skall vara anonyma.

I EGENSKAP AV förtroendevalda representanter för studenterna ser vi det som vår skyldighet att agera när vi märker att regelsamlingen och andra regelverk

inte följs. Ibland möts vi av respekt och förståelse för att detta är vår roll, men ibland stöter vi tyvärr på starkt motstånd när vi påtalar de brister som finns. Det blir lätt en fokusering på studentkårens agerande istället för det egentliga problemet, som kan vara att studenter mår väldigt dåligt av den otrygga situation som uppstår när det inte finns tydlig information om vad som gäller. Som enskild student blir man utlämnad åt universitetets godtycke och detta kan slå särskilt hårt om man på grund av familjesituation, pendlning, funktionshinder eller av andra orsaker är extra beroende av att kunna planera sin tid.

DET LIGGER I VARJE enskild lärares ansvar och intresse att känna till de regler som gäller för studier vid Göteborgs universitet. Samtidigt ser vi det som ett strukturellt problem att okunskapen är tämligen omfattande. För att komma åt strukturen använder vi oss av de verktyg som står till buds och det kan till exempel handla om att anmäla enskilda händelser till universi-

tetets regelverkskommitté. Vi skulle också önska att universitetsledningen på olika nivåer tog större ansvar. En idé kan vara att fakulteterna bjuder in någon av universitetets jurister, eller någon från studentkåreerna, till olika internutbildningar om regelsamlingen och dess tillämpning. Det finns positiva exempel på detta. I längden skulle detta förhoppningsvis leda till en tryggare situation för studenterna, bättre relationer mellan universitetet och studentkåreerna samt mindre arbete för regelverkskommittén. Alla vinner vi på bättre samarbete, större respekt för varandra och god rättssäkerhet.

Kristina Fahlén

ORDFÖRANDE UTBILDNINGSVETENSKAPLIGA STUDENTKÅREN VID GÖTEBORGS UNIVERSITET (SLUG)

Pär Wiktorsson

ORDFÖRANDE FILOSOFISKA FAKULTETERNAS STUDENTKÅR (FFS)

Ellinor Samuelsson

ORDFÖRANDE HAGA STUDENTKÅR

Minst en varslad administratör per varslad lärare

INSTITUTIONEN FÖR KEMI vid Göteborgs universitet är landets klart mest framgångsrika då det gäller grundutbildning i ämnet. Antalet helårsstudenter är ungefär lika stort som Lunds och Stockholms universitet sammantagna. Antalet helårsstudenter per lärare är i Göteborg fyra gånger så högt som motsvarande siffra i Stockholm och Lund och dubbelt så stort som det i Uppsala. Någon arbetsbrist kan knappast påvisas. Trots detta har 8 av institutionens 34 lärare varslats om uppsägning.

Leder varslen till uppsägningar kommer undervisningsbörden för de kvarvarande lärarna att bli så stor att de inte får tid för egen forskning. Vi får för kanske första gången se en del av ett universitet förvandlas till högskola. Motsatsen har vi sett flera gånger.

SITUATIONEN HAR uppkommit inte bara genom omfattande byggnation och urholkad studentpeng utan i hög grad också beroende på det sätt vilket departementsmedel fördelas uppifrån och ner i organisationen. Alla överordnade instanser avsätter det de behöver för oförändrad eller ökad verksamhet. Sist

när medlen ner till läraryrket och kursnivå. Då upptäcks att dessa inte räcker och överordnade organ meddelar genast ”då får ni varsla”. Att besparingar eller rationaliseringar skulle kunna göras på högre nivåer övervägs över huvud taget inte. Man kan uttrycka tvivel på att universitetsstyrelsens externa ledamöter har fullt klart för sig att en extra avsättning fortplanter sig ned i systemet till uppsägningar av t ex kemiprofessorer.

INSTITUTIONEN FÖR KEMI vid Göteborgs universitet har levt med hotet om varsel under ett år. Självfallet sänker ett sådant hot arbetsmoralen. Det som kanske upprör mest är att överordnade instanser inte känner sig det minsta hotade. De sitter på en högre nivå och har de medel som behövs. Tanken på att någon av dessa skulle varslas har inte ens slagit dem. Det är ju de som är universitetet!

På nivåerna över institution finns informationsavdelningar som producerar massor av mer eller mindre färgglada skrifter och som ligger i drivor vid postavlämningsställena. Få om ens några läser dessa och till slut hamnar de i återvinningstunnorna som av denna anledning

är strategiskt placerade i anslutning till postlämningen.

Universitetet har stora IT-avdelningar. Dessa tillkom under en tid då IT-tekniken var primitivt utvecklad. Numera ligger IT-ansvaret långt ner i organisationen, oftast på individnivå. Dock har få förändringar gjorts, åter beroende på att de centrala avsättningarna täcker kostnaderna.

Avdelningen för examensbevis har dragit på sig flera JO-anmälningar. Därför utlovas omedelbart ytterligare personal. Ingen antydan till att dessutom försöka finna ut varför den fungerar dåligt, bara ytterligare centrala avsättningar.

OVANFÖR INSTITUTIONSNIVÅN finns ett fakultetskansli med bl a personal- informations- och ekonomiavdelningar. Samma avdelningar finns även på central nivå. Fakulteten (dvs institutionerna) gör avsättningar till dessa centrala nivåer och betalar därefter hela fakultetskansliet. Fakulteten har gjort stora ansträngningar för att minska de centrala avsättningarna med hänvisning till det egna kansliet. Tyvärr med mycket ringa

framgång. Fungerar inte den ena vägen får man pröva en annan, nämligen genom att lägga ned fakultetskansliet. Att betala två gånger för samma vara håller inte ens i goda tider.

LÄRARNAS UTVÄRDERAS oavbrutet i samband med publicering av artiklar, ansökan om anslag, besök av internationella utvärderingsgrupper samt inte minst av frispråkiga studenter vid anonyma kursvärderingar. De administrativa strukturerna utvärderas sällan eller aldrig. I detta avseende lever vi i två vitt skilda världar.

Vad vi menar med vår apell ”Minst en varslad administratör per varslad lärare” är att innan man börjar massuppsägningar av kemiprofessorer skall man städa upp bland överdimensionerade, obsoleta och illa fungerande centrala verksamheter.

Daniel Jagner

PROFESSOR, INSTITUTIONEN FÖR KEMI

Replik på inlägg i GU Journalen nr 5-03

I ETT ÖPPET BREV till Fysik och Teknisk Fysik riktar fem doktorander skarp kritik mot fakultetens sätt att behandla forskarstuderande. Här är fakultetsledningens svar.

VID NATURVETENSKAPLIGA fakulteten tillämpas principen att institutionerna själva får bestämma om utbildningsbidrag eller doktorandtjänster skall användas för finansiering av forskarutbildning. Fakulteten har dock varit mycket mån om att samma principer skall gälla för doktorander inom en och samma institution. Chalmers har till skillnad från universitetet enbart använt doktorandtjänster. Då Fysik och teknisk fysik utgör en samverkande institution med Chalmers har därför ledningen för institutionen bestämt att enbart tillämpa doktorandtjänster även för doktorander vid Göteborgs universitet.

Naturvetenskapliga fakulteten har arbetat för liknande villkor genom att förhandla om särskilda lönesteg för dessa doktorander.

Institutionen vill nu införa utbildningsbidrag för vissa doktorander vid Göteborgs universitet vilket fakulteten

inte anser ligger i linje med fakultetens principer om liknande villkor för doktorander inom en institution. Om studietöden skall förändras till utbildningsbidrag vore ett gemensamt ställningstagande önskvärt från de två lärosätena.

Det öppna brevet tar också upp frågan om antagning av forskarstuderande endast till licentiatexamen. Brevet påpekar att fakultetsnämnden beslutade 2002 att sådan antagning ska ske bara i undantagsfall. Det visar sig dock att antagning till licentiatexamen under den senaste tiden har blivit för omfattande för att kunna beskrivas som undantagsfall. Fakultetsnämnden har därför nyligen dragit in denna delegation. Beslut om antagning till licentiatexamen kan numera endast fattas av fakultetsnämnden.

David Turner

DEKANUS, NATURVETENSKAPLIGA FAKULTETEN

Panta rei

SÅ SVARAR livsmedelsautomaten när mina obehöriga returglas, tömda på sitt flytande innehåll, kastas ut igen. Det känns som att spotta i lovert. Och lika besviken kan jag bli när jag läser GU Journalen, etablissemangets personaltidning. Ty där manas det, analyseras det och bortförklaras det, sida upp och sida ner. Förnumstiga ord med en och annan mening. Det mesta flyter i gamla fåror. Nyheterna är inte nya, skandalerna är få och materialet är kemiskt fritt från humor, skvaller och hjärtlighet. Allt andas forskning och akademisk värdighet.

IBLAND KOSTAR beslutsfattarna i Alma maters vaxkabinett på sig ett behärskat smil mot tidningens fotograf. Till skillnad från många andra inom GU så har det ju sitt på det torra. Och om tidningens reportrar bara trycker på rätt knapp så spelas dess gamla ljudslingsor upp. Gång på gång. Men skulle övrig personal vilja kommunicera med makthavarna – och inte vet var knappen sitter – då är det som att stå inför returglasautomaten igen.

Tidningens ansvariga utgivare kan

sannolikt häcka tryggt i sina anställning. Vanligtvis är det ju externa media och frilansande murvlar som står för den kritiska granskningen av vad man håller på med i Alma maters boudoir. Och det finns gott om lik i hennes garderob och missnöjen som borde vädras internt. Då skulle det äntligen hetta till i organet! Men inte ens i öppna spisen är avisan särskilt eldfångad, om man väl lyckas knöla in dess underliga format i eldstaden.

KANSKE KAN VÅR nye rektor och hans fyra superdekaner (något för samhällslets övriga systembolag?) ändra på tingens ordning. Det mesta kan åtminstone inte bli sämre än förr – nu när SA:s presens blivit imperfekt och universitetsdirektören fått egna rubriker i dagspressen och flyt i kassan på andras bekostnad. Men det står det inget om i personaltidningen.

”Det är nog med din GU Journal som med tikarna på mattes gata”, viskar min fyrbente vän Charlie i örat. ”Det bästa är löpet. Fast ofta lovar det mer än det ger.”

Guido Satir

Jag avgår!

Vägra ta ansvar för ett oförsvarligt system

JAG BÖRJADE SOM prefekt vid institutionen för Matematiska Vetenskaper (MV) den 1/1 2002 och avgick i protest under ett budgetmöte på den Naturvetenskapliga fakulteten den 21 oktober i år. Även om det som utlöste mitt beslut att avgå var oenighet med fakultetens ledning, så är den egentliga orsaken djupare än så: Övertygelsen att vårt universitetssystem lider av så allvarliga organisatoriska fel och brister att kvalitén på all vår verksamhet kraftigt sjunker, och prefektarbetet blir omöjligt. Jag vill i den här artikeln redogöra för vad jag menar att dessa fel består i, med hopp om att starta en diskussion om huruvida vi lärare och forskare verkligen har någon anledning att försöka ta ansvaret för ett system som är i grunden fel tänkt.

UNIVERSITETETS TVÅ huvudverksamheter är, eller borde vara, undervisning och forskning. Den finansiering som en institution vid universitet har för att sköta dessa saker är i båda fallen extremt instabil. Betalningen vi får för grundutbildningen är exakt beroende av antalet studenter som läser hos oss (antal hst i administratörernas jargong) och antalet studenter som dessutom godkänns (antalet hpr). Dessa två faktorer varierar naturligtvis år för år, på ett sätt som inte alltid är lätt att förutse, och nästan alltid är omöjligt att anpassa kostnaderna efter. Årskullarna av studenter i lämplig ålder varierar, populariteten av olika ämnen varierar, förkunskaperna och därmed genomströmningen varierar, och dessutom kan, som vi strax skall se, en stor "beställare" av undervisning helt enkelt ändra sina idéer från ett år till nästa. Allt detta förmodas en institution kunna anpassa sig efter.

Situationen på forskningssidan är inte enklare. Minst hälften av de svenska universitetens forskning är "externt" finansierad, dvs betald av olika kortfristiga kontrakt – ofta på tre år – från forskningsstiftelser, råd, industri eller

olika offentliga institutioner. Inte desto mindre är forskarna, som oftast också är lärare vid högskolan, fast anställda. Inte ens den mest rörliga gruppen – doktoranderna – går egentligen att anställa på så kort tid som tre år. På något sätt förväntas ändå en institution kunna anpassa sig efter snabba förändringar i mängden av tillgängliga anslag.

OK, det är tufft, men det kanske är nödvändigt? Systemet kanske i alla fall leder till större effektivitet? Det gör ju att alla måste bli bättre på att dra till sig studenter, bättre på att undervisa så att studenterna godkänns, och bättre på att forska så att anslagen inte uteblir. De som inte klarar allt detta kanske bör sparkas på samma sätt som man gör i industrin.

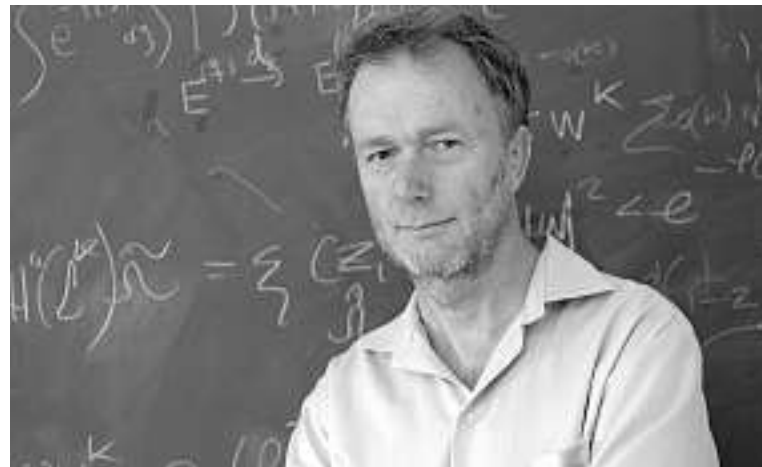
SANNINGEN ÄR PRECIS den motsatta: Den svenska modellen – som verkligen är unik för Sverige – leder till trivialisering av undervisningen och sämre forskning. Det lättaste sättet en institution har att dra till sig studenter är att driva kurser på låg nivå, som gör det enklare för studenterna att skaffa sig nödvändiga studiemedelspoäng. Det enklaste sättet för en institution att öka genomströmningen är att helt enkelt godkänna fler studenter genom att sänka kraven.

Incitamentssystemet inom grundutbildningen är så skevt att det gränsar till ren korruption. Inget tyder heller på att den kortfristiga finansieringen av vår forskning leder till bättre forskning. Däremot leder den till en snedvridning av forskningens inriktning, ett enormt improduktivt merarbete med jakt på anslag och en satsning på snabba resultat som kan presenteras vid nästa ansökningstillfälle. Och, kåren av lärare/forskare vid universitetet är inte tillräckligt stor för att via permitteringar kunna användas som stötdämpare när de ekonomiska förutsättningarna går upp och ned.

Den direkta anledningen till att jag avgick som prefekt var att MV:s budget

smärtsamma processen att anpassa verksamheten till försämrade ekonomiska förutsättningar. En kontinuerlig dialog sker mellan fakultetsledningen och institutionsledningarna för att klara de resultatmål som varje institution är ålagd. Institutionsledningarna och institutionernas personal har en pressad arbetssituation.

NATURVETENSKAPLIGA fakulteten vid Göteborgs universitet har ett betydligt lägre fakultetsanslag än övriga naturvetenskapliga fakulteter i landet, men har trots sin dåliga ekonomi arbetat med strategiska satsningar inom fakulteten för att förhoppningsvis kunna nå en långsiktig positiv utveckling. En sådan satsning var 500 000 kronor som Matematiska Vetenskaper tilldelades under hösten 2003. Något kvarhållande av fakultetsmedel har aldrig skett.

för nästa år pekade på ett underskott på 3,5 miljoner kronor. Den huvudsakliga delen av detta underskott – 2,5 Mkr – har ett enda enkelt skäl: att universitetets utbildnings- och forskningsnämnd för lärarutbildning (UFL) sänkte sitt uppdrag till oss med detta belopp, för att istället ge motsvarande uppdrag till en annan institution. Samtidigt ökade universitetets centrala overheadkostnader med en dryg miljon, och Naturvetenskapliga fakulteten beslöt att hålla inne en halv miljon av våra fakultetsmedel för forskning. (Både UFL:s och Natfak:s åtgärder har en bakgrund och en egen bisarr historia, som jag vill återkomma till i nästa nummer av GU Journalen.)

FAKULTETENS LEDNING krävde nu att jag genast skulle presentera, inte en balanserad budget, utan en budget med ett positivt resultat på en miljon, och föreslog att jag skulle sparka så många lärare/forskare som krävdes (mellan tummen och pekfinger 7 tjänster).

Ett universitet kan inte drivas på detta sätt! Det är ansvarslost mot våra anställda, det leder till sämre moral och därmed sämre arbete, och det leder till att vi inte längre kan ge god undervisning och forskning. Jag kommer i fortsättningen att vägra vara med och ta ansvar för ett system som har sådana konsekvenser.

DE PROBLEM som jag har beskrivit är naturligtvis i sina grunddrag välkända för de flesta som arbetar inom högskolan. Den del som rör grundutbildningen finns dessutom väl analyserad i en utmärkt rapport från riksrevisionsverket i somras, och det verkar som om en liknande rapport om den externfinansierade forskningen håller på att färdigställas. Ett grunddrag i RRV:s kritik är att ett system som är avsett att fördela medel mellan högskolorna, har kommit att tillämpas internt ner på institutionsnivå, där ansvaret i praktiken blir omöjligt att ta. Detta "...kan, enligt RRV, tolkas som att lärosätena inte tar det ansvar som vilar på dem...". I Göteborg är det t o m så att universitetets centrala organisation inte bara underlåter att hjälpa till att lösa problemen med bristande stabilitet i ekonomin, utan dessutom försvårar dem genom UFL:s oberoende ställning och brist på förnuft.

Jag tror att vi alla lärare och forskare måste ställa oss den allvarliga frågan om vi skall fortsätta acceptera ett formellt ansvar som i stället måste tas på en högre nivå.

Bo Berndtsson
PROFESSOR I MATEMATIK OCH
FD PREFEKT VID INSTITUTION MV

Replik: Bo Berndtsson tar upp flera viktiga frågor angående medelstilldelningssystem inom universitetet. En bred debatt kring dessa frågor vore önskvärd, men bör inte fokusera på någon enskild institution.

NATURVETENSKAPLIGA fakulteten har brottats med underskott under flera år och ålagts av universitetsstyrelsen att vara i balans år 2006 enligt en särskilt utarbetad plan. Institutionerna har kommit olika långt i den tuffa och

smärtsamma processen att anpassa verksamheten till försämrade ekonomiska förutsättningar. En kontinuerlig dialog sker mellan fakultetsledningen och institutionsledningarna för att klara de resultatmål som varje institution är ålagd. Institutionsledningarna och institutionernas personal har en pressad arbetssituation.

NATURVETENSKAPLIGA fakulteten vid Göteborgs universitet har ett betydligt lägre fakultetsanslag än övriga naturvetenskapliga fakulteter i landet, men har trots sin dåliga ekonomi arbetat med strategiska satsningar inom fakulteten för att förhoppningsvis kunna nå en långsiktig positiv utveckling. En sådan satsning var 500 000 kronor som Matematiska Vetenskaper tilldelades under hösten 2003. Något kvarhållande av fakultetsmedel har aldrig skett.

David Turner
DEKANUS, NATURVETENSKAPLIGA FAKULTETEN

Knyter du näven i fickan? Sover du dåligt? Lätta på trycket och låt fler ta del av vad du tycker.

Skriv till GU Journalens Fria ord, e-post: gu-journalen@gu.se. Men skriv kort och kärnfullt, max 3 500 nedslag (utan blanksteg). Uppge alltid namn och institutionsadress till redaktionen, men i tidningen får du gärna vara anonym eller använda pseudonym. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta manus.

Delta även i GU:s debattorgan på webben: <http://friaord.gu.se/>

Det pedagogiska meritvärdet har ökat rejält

Adrian Nählinder har lämnat över stafettpinnen till mig. Han vill veta hur jag ser på pedagogisk meritering och hur jag tycker att vi skall stärka högskolepedagogikens ställning.

AV HÖGSKOLEFÖRORDNINGEN framgår att professorer, lektorer och adjunkter skall ha pedagogisk skicklighet för att kunna anställas. Skickligheten skall till exempel vid anställning som professor numera prövas med lika stor omsorg som den vetenskapliga skickligheten. Ett problem med den pedagogiska meriteringen är dock att den i många sammanhang ändå inte ges samma utförliga behandling som den vetenskapliga meriteringen. Ett viktigt skäl till detta är att den pedagogiska meriteringen inte är lika lätt att verifiera. Ofta saknas relevant dokumentation i ansökningar om befattningar som lärare.

Stafettpinnen

De pedagogiska meriterna vägs trots allt in på ett mycket tydligare sätt idag än vad som gjordes tidigare. Skärpningen av förordningen har givetvis bidragit till detta. Men jag tror att ett annat viktigt skäl är att meritvärdet i den akademiska världen av att vara en duktig pedagog faktiskt har ökat rejält under senare år. Till saken hör också att lärosätena knappast har råd längre att anställa lärare som inte kan göra bra insatser förutom i forskningen också inom grundutbildningen.

ETT SÄTT ATT SÄKERSTÄLLA att den pedagogiska meriteringen vägs in på ett korrekt sätt är att redan vid annonseringen av lärartjänster vara tydlig med att ange hur de pedagogiska meriterna förväntas vara redovisade i en ansökan. Ett annat sätt är att utbilda ledamöterna i de nämnder som handlägger anställningar av lärare angående hur pedagogiska meriter kan värderas.

Frågan om högskolepedagogikens ställning hänger i viss mån samman med den pedagogiska meriteringen. Från senaste årsskiftet finns som ett behörighetskrav vid anställning som lektor eller adjunkt att man har genomgått högskolepedagogisk utbildning eller att man på annat sätt har förvärvat motsvarande kunskaper. Inom lärosätena är vi därmed tvingade att stärka högskolepedagogikens ställning bland annat för att kunna tillsvidareanställa lärare som saknar sådan utbildning.

Ett bra sätt att stärka högskolepedagogiken inom universitetet är att säkerställa att vi har ett utbud av högskolepedagogiska kurser, som av våra lärare upplevs vara givande och ha hög kvalitet. Jag håller definitivt med Adrian om att pedagogisk skicklighet inte i grunden är en medfödd egenskap utan något som man kan utveckla. Det allra viktigaste med pedagogiska

FOTO: HILLEN NAGEL

kurser för lärare är enligt min mening att de bör öka förmågan hos lärare att själva reflektera över hur de kan bidra till att förbättra studenternas inläring. Det är inte hur många eller hur långa pedagogiska kurser man har gått som i slutändan avgör hur bra man fungerar som lärare. Det är snarare hur väl man förstår hur studenternas inläring sker och hur denna kan underlättas.

Pedagogisk skicklighet är för övrigt en betydelsefull komponent i många former av mänsklig kommunikation. En bra pedagog karakteriseras bland annat av god förmåga att förstå hur andra människor tar emot olika typer av information och tillgodogör sig nya kunskaper.

TILL NÄSTA NUMMER skulle jag vilja lämna över stafettpinnen till Christina Rogestam, ordförande i styrelsen för Sahlgrenska akademien. Hon har som tidigare koncernchef i Akademiska Hus AB gedigna erfarenheter av lokalfrågor inom universitet och högskolor. Vidare känner hon sedan många år väl till Göteborgs universitet.

Lokalkostnaderna utgör drygt 13 procent av GU:s totala kostnader. Vid flera fakulteter upplever man sig som trångbudda beroende bland annat på de senaste årens kraftiga expansion av grundutbildningen. Vi vet att utformningen av och kvaliteten hos lokalerna har stor betydelse för hur vi lyckas i våra verksamheter.

MIN FRÅGA TILL CHRISTINA är hur hon ser på den framtida utvecklingen av localsituationen vid GU. Finns det bättre sätt att utforma lokaler för utbildning och forskning än vad vi tillämpar idag? Hur kan vi möta de ökande kraven på flexibilitet i lokalplaneringen? Och sist men inte minst, hur kan vi få ner kostnaderna för våra lokaler?

Gunnar Svedberg
REKTOR

Språkspalten

En käring är en kärring är en kärling

SPRÅKSPALTEN HAR FÅTT en fråga om ordet *motvalls*, som ursprungligen förekom endast i frasen *motvalls kärring*. Det bildades nämligen 1931 som ett konstruerat personnamn, efter namn som *Sandvall* och *Ekvall*. *Motvalls kärring* var alltså hustru till en påhittad *Motvall*, samtidigt som betydelsen var densamma som idag, "som ständigt och programmatiskt har motsatt åsikt". Nu för tiden används uttrycket ofta utan *kärringen*, som t.ex. i pressmaterial från Svenska Dagbladet 2000: *Det tar på krafterna att vara motvalls. Tror du inte att många uppfattar dig som motvalls?*

I det här sammanhanget passar det kanske också att säga något om ordet *kär(r)ing*. Man hör ju ibland åsikten att *käring* och *kärring* skulle vara två olika ord, där stavningen med ett r visar att ordet har med *kär* att göra och därför egentligen är positivt. Stavningen med två r skulle då vara ett annat ord, med nedsättande betydelse och använt bland annat om någons hustru, som i *motvalls kärring*. Så är det nu inte. Båda stavningarna är varianter av samma ord, *kärling*, som är en avledning till ordet *karl* och betyder "(gammal) kvinna". Ordet stammar från medeltiden, och stavningar med såväl bevarat l som ett eller två r finns belagda åtminstone sedan 1500-talet. Men det är intressant med moderna omtolkningar, som ofta sker just när det finns flera formella varianter av ett ord.

ETT ANNAT MEDELTIDA ORD som fått en ny, modeordsaktig, användning idag är ordet *härad*. Ordet har ju länge varit beteckning för en administrativ del av ett län, men är det inte längre. Geografiskt förekommer det idag enbart i ortnamnssammanhang. Men på senare tid har det fått ett nytt, bildspråkligt, användningsområde. Man kan höra folk säga saker som *Det ligger i det här häradet* och mena "det hör till det här (abstrakta) området". Det verkar som om ett ord som förlorat sin ursprungliga betydelse och funktion kan finnas kvar mer eller mindre betydelsemässigt outnyttjat under en period och sedan fyllas med ett delvis nytt innehåll och gå en ny väg till mötes. Jag är intresserad av fler sådana exempel, så om ni har några, hör av er!

SLUTLIGEN VILL JAG ta upp en trend som har pågått i några decennier, men som blir allt påtagligare. Det gäller användningen av *den* som personligt pronomen med syftning på en person i allmänhet. Tidigare har man ju från språkvårdens håll sagt att *han* kan användas även för generell syftning: *Om någon vill röka får han göra det på balkongen*. I samband med jämställdhetsdiskussioner på 1970-talet användes i stället ett längre uttryck: *Om någon vill röka får han eller hon göra det på balkongen*. Men på senare tid har alltså den alltmer brett ut sig i den generella funktionen. I Dagens Nyheter från den 24 november i år kan man läsa: *Vad personen plötsligt ser klart är vad den en gång var och vad den nu kan bli*. Och det låter ju bra, både uttrycksmässigt och innehållsligt

Skicka dina frågor direkt till:
kerstin.noren@svenska.gu.se

FOTO: GÖRAN OLTFSSON/GU

Kerstin Norén
INSTITUTIONEN FÖR SVENSKA SPRÅKET
PROREKTOR

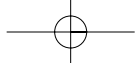

FOTO: GÖRAN OLSSON

Lyssna efter ditt eget eko

"JAG MÅR, JAG MÅR, JAG MÅR!"

"Nu är det jul, nu är det kul, nu kommer tomten..."

"Jul, jul, strålande jul..."

"I'm dreaming of a white Christmas..."

"Hej, tomtegubbar! Slå i glaset!"

Och så vidare... kan du tänka dig en jul utan musik? Nej, julmusiken fyller våra liv på alla tänkbara sätt. Vi översköls av "Nu är det jul igen!" på varuhuset och "Jingle Bells" i hissen. Barnen sjunger "Tipp, tipp, tipp, tipp" och tindrar ikapp. Och vem kan tänka sig en uppesittarkväll på TV utan Loa Falkman som sjunger *O helga natt*?

MITT I DETTA BRUSANDE myller av julmusik lever också ett 270 år gammalt verk. Bachs juloratorium. Ett verk som blivit symbolen för det omöjliga och kanske till och med det vansinniga i att tro på livets inneboende kraft. Musik som trotsigt går genom tiden och aldrig tycks vilja tystna. I en tid av stress, oro och katastrofer måste vi människor ta oss ton. I Göran

Tunströms roman *Juloratoriet* ställer sig medlemmarna i den värmländska landsortskören, förvånat frågan: *Juloratoriet? Av Bach? Vi??*. Men när de antagit utmaningen och trotsat omständigheterna, vågar de låta musiken ljuda. I den inledande, över livet jublande kören, är det som om hela världen brister ut i sång! "Jauchzet, frohlocket!"

DET FINNS ETT MÄRKLIGT litet parti i Bachs juloratorium. Jag tänker på sopranarien i den fjärde delen, den som brukar kallas för eko-arian. En sopran talar om sin räddare och får hela tiden tillbaka sina tankar som ett eko. Tänk dig... aldrig ensam, alltid en annan som svarar. Det som i en tid av mörker och ensamhet kan få en ödlig och skrämmande klang, blir i Bachs sällskap ett eko av tröst och ett hopp om en annans öra att nynna i.

För några år sen sjöng jag eko-arian i min hemstad, Lidköping, för en fullsatt kyrka. Min egen syster stod på läktaren och var mitt "eko". Hennes röst blev min

spegel. Min röst blev hennes. En sång om förhoppningen att det finns någon som vill säga "Ja!", som fick hela Nicolaikyrkan att hålla andan och vänta på ekot... "Ja!". Genom tiden går det. Genom människorna som vill höra. Då är vi inte längre ensamma.

Nej, jag kan inte tänka mig en jul utan musik! Jag sjunger gärna både *O helga natt* och *Jingle Bells*. Men i en alltmer ljudande tid, måste vi ibland stanna och lyssna efter ekot. Ekot från vår egen ton. Och det kanske är det som är den verkliga julmusiken. Den som ljuder i vårt inre och som lockar någon annan att svara. Och då kan vi säga som Tunström: "Jag har fått höra musiken, där jag minst av allt väntat den."

Nu har jag hållit min julpredikan. Nu återstår bara att leva upp till målet att min egen julsång ska vara värd ett eko...

Ingaliil Rask Nyström

FÖRESTÅNDARE, OPERAHÖGSKOLAN VID GU

Bland bråkiga professorer och tokstollar

Till GU:s registratur kommer det runt 10 000 brev om året. De flesta är normaltråkiga och skrivna på strikt hållen förvaltningssvenska. Men det finns också annat. Allt från totala oläsligheter till professorer som bråkar och tokstollar som söker rektorstjänster utan att ha någon akademisk grad.

Vi talar om de underhållande guldkornen.

REGISTRATURET ligger våningen under GU Journalens redaktion och vi springer dagligen nerför trapporna för att kolla dagens inkomna post. Många uppslag till artiklar har hämtats därifrån. Men långt ifrån allt vi läser där vid posthögen utmynnar i artiklar. Ibland blir det bara en suck, eller ett skratt. Ibland bådadera. Ofta rör det saker som är för dumma eller för känsliga att skriva om. Som när professorer bråkar. Det må vara tragiskt, men ibland har det onekligen ett visst underhållningsvärde. När den ene skriver att han med glädje

ska se på när det görs "slarvsylta" av den andre och sedan avslutar med ett sarkastiskt "Good luck!" så drar åtminstone jag på smilbanden. Men som sagt, det där ska vi inte skriva om.

Istället ska vi ge oss på en svensk drottning. Nej, inte Silvia, utan en kvinna från Kungsbacka – som säger sig ha denna titel. I ett brev ställt till GU undrar hon om det finns möjlighet för henne att skriva kurslitteratur som anställd vid Göteborgs universitet? Från början, förklarar hon, var det tänkt att hon skulle jobba för Chalmers, men så blev det inte. Om GU nu vill ha den svenska drottningens tjänster kräver hon, innan första lönen betalas ut, hjälp med pengar till pendling och till lunch.

Det är oklart om GU gick med på villkoren.

NU ÖVER TILL en annan tokstolle. I april annonserade Handelshögskolan efter en universitetslektor i företags ekonomi i DN. En av ansökningarna bestod av den

aktuella annonssidan. I dess överkant stod det kladdat med tusch: "Solna 2003-04-06, klockan 06.38 svensk sommardid.

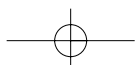
Käre rektor! Härmed presenterar jag min kandidatur. Lönekrav: SEK 80 000:-/mån. Ej förhandlingsbart. Endast fast anställning kan accepteras. Högaktningsfullt..." Det sägs också att alla studenter vill läsa vid GU. Tyvärr är det inte sant. Det bevisar följande brev:

"Angående studier vid Göteborgs universitet. Jag, Anders Karlsson, (personnummer), gör härmed inga anspråk på att studera i Göteborg. Jag vill däremot att mina medmänniskor skall kunna njuta av det härliga studentliv Ni kan erbjuda. Jag ger er därmed denna Stockholmshälsning.

Fy skäms – en muta. Men vad gör väl det?"

I brevet bifogades ett kort som berättigar till tio besök på Centralbadet i Stockholm. Nio återstod...

Lars Nicklason

Han vill få barnen att röra på sig mer

text: EVA LUNDGREN foto: HILLEVI NAGEL

Redan som tonåring satt Peter Friberg med näsan i Läkartidningen och läste.

Biologi – hur människan, men även djur och andra levande organismer fungerar – fascinerar honom lika mycket nu som då.

Liksom frågan om varför systemen ibland upphör att fungera.

PETER FRIBERG VISSTE tidigt att det var läkare han ville bli. Mycket berodde intresset på hans mamma som var sjuksköterska.

– Jag tyckte om annat också förstås – min morbror var musiker och lärde mig spela piano och älska klassisk musik. Astronomi och teknik tyckte jag också var spännande, men jag är nog snarare en utforskare än en uppfinnare. Biologi är så otroligt fascinerande – den mänskliga hjärnan förstår vi ju ännu nästan ingenting av. Men också djur och natur är intressanta – hur en

” Jag tror att barnen måste lära sig att hantera situationer då det inte händer så mycket. När de säger: Jag har tråkigt, brukar jag svara: Vad bra! Det är bara nyttigt att ha tråkigt ibland

fågel kan flyga tvärs över hela jordklotet och hitta tillbaka till precis samma plätt som den var på ett halvår tidigare! När jag började gymnasiet visste jag precis vad jag ville och det gjorde det förstås enklare att också nå dit.

Han har blivit något av en kändis vid GU – det breda leendet, den varma rösten, det självklara engagemanget – Peter Friberg, överläkare och professor vid hjärtkärlinstitutionen, har föreläst på bland annat biblioteksmässan, Hålsans dag, varit i tv och stått att läsa om i tidningarna.

Det han hela tiden talar – nej, predikar – om är den domedagskatastrof vi står inför – fetma har ökat dramatiskt bland barn i landet och riktigt vilka konsekvenser det kommer att få för framtiden är det ännu ingen som vet. Men läget är kritiskt, menar Peter Friberg.

– Kanske är människan lat? Jag vet annars inte var-

för vi har så svårt för att ta till oss den kunskap vi alla redan har – att det man stoppar i sig måste man göra av med – annars går det så småningom illa.

Han har just kommit hem från Orlando, Florida, där han deltagit i en konferens arrangerad av American Heart Association. Det han slogs av under mötena med kollegor från hela världen var att även om man diskuterade en mängd olika frågor var fetma det ämne som dominerade konferensen.

– **I DAG ÄR VAR FEMTE** svensk tioåring överviktig – det innebär en ökning med cirka 25 procent på 15 år. Tre procent av tioåringarna är feta – vilket är hela sex gånger så många som för 15 år sedan. Fetman ökar laminerat i västvärlden – men också i tredje världen där man tar efter vårt sätt att leva. När jag var i USA och funderade över det här slogs jag av en plötslig insikt – att hela vårt samhälle egentligen är oerhört ofysiologiskt! I dag behöver man ju egentligen inte röra sig alls! Allting kan man nå från sin dator eller till och med från mobilen. Det är en enorm förändring som skett på kanske tio år – i princip kan man sköta sina dagliga sysslor utan att behöva stiga upp ur fätöljen.

Det Peter Friberg också slogs av är hur allting blivit större – av hans barndoms godispåsar som han inte fick ner handen i har blivit enorma påsar som räcker en hel dag.

– I affärerna måste man böja sig ner för att nå lös-godiset – lådorna sitter ju i lagom höjd för barnen. Och hur mycket billigare blir det inte om man köper mer – två stora cococolaflaskor i stället för en. Visst har utbudet på många sätt blivit bättre sen jag var liten – tänk bara så mycket olika sorters frukt det finns i dag! Men godis, läsk och skräpmat finns också tillgängligt på ett helt annat sätt än förr.

Barn inte bara äter fel – de rör sig också alldeles för lite.

– I Göteborg får alla skolbarn busskort. Det kostar 31 miljoner kronor om året och egentligen har kommunen inte råd – men beslutet kvarstår ändå. Föräldrar vågar inte släppa ut sina barn på gårdarna eftersom media ständigt rapporterar om hur farlig vår värld blivit. Men att inte få röra sig – hur farligt är inte det?

Peter Friberg har familj med tre barn och håller med om att det inte alltid är lätt att sätta stopp för barnens dataspel och videotittande.

– Det är klart att man vill vara kompis – men samtidigt måste man också ta ansvar, våga ta konflikter och säga ifrån. Jag vet inte om dagens barn är mer stressade än jag var som liten – men de flesta har mobilen på tills de somnar och är ständigt nåbara. Jag tror att de måste lära sig att hantera situationer då det inte händer så mycket. När barnen säger: Jag har tråkigt, brukar jag svara: Vad bra! Det är bara nyttigt att ha tråkigt ibland.

ÅLDERSDIABETES – så kallades för inte så länge sedan den form av diabetes som förknippades med just åldrande. I dag säger man hellre diabetes typ två. För numera är det inte enbart äldre som drabbas. En färsk undersökning visar att över hälften av alla amerikanska barn har någon riskfaktor för diabetes eller hjärtsjukdom.

– Diabetes både ökar och kryper allt längre ner i åldrarna. Samma sak gäller riskerna för hjärtkärlsjukdomar. Det är skrämmande att vi låter detta ske utan att ha en aning om vilka följderna blir. Kommer de ungdomar som växer upp nu att tillhöra en förlorad generation?

Göteborg har en lång tradition när det gäller epidemiologi – studier över tid där man undersöker hälsan hos en stor del av befolkningen. 1913-års män, där hälsan hos var tredje femtioårig man i Göteborg följdes upp, samt Calle Bengtssons studier på kvinnor, är väl-

kända. Men några större prospektiva studier på barn finns inte.

Det hoppas Peter Friberg kunna ändra på – han har sökt medel från bland annat EU, Folkhälsokommittén och Västra Götalandsregionen för att undersöka hälsan hos cirka 2 000 barn från olika delar av regionen. Studien är tänkt att pågå i minst tjugo år och inte bara fysiologiska utan även psykologiska undersökningar ska ingå.

– Det finns dokumenterade samband mellan psykisk ohälsa och övervikt – och dessutom ett samband mellan psykisk stress och hjärtkärlsjukdomar. Men återigen vet vi inte så mycket när det gäller barn. Är dagens tioåringar stressade av mobiltelefoner, Internet och en stökig skola? Tröstäter de och blir därför feta? Eller har de kanske förmåga att hantera stressen?

Peter Friberg påpekar gärna vikten av att arbeta preventivt – att informera hör till en av hans angelägna arbetsuppgifter.

– Hjärtkärlsjukdomar och stroke kan man förhindra till 70-90 procent. Visst handlar det också om ärftlighet – den som har ett gott genetiskt skydd kan äta skräpmat utan att det gör så mycket. Men i hög utsträckning är det fråga om livsstil.

” Diabetes både ökar och kryper allt längre ner i åldrarna. Samma sak gäller riskerna för hjärtkärlsjukdomar. Det är skrämmande att vi låter detta ske utan att ha en aning om vilka följderna blir. Kommer de ungdomar som växer upp nu att tillhöra en förlorad generation?

Information till allmänheten – men också forskare som arbetar nära kliniker, samarbete mellan olika discipliner och mellan olika lärosäten samt över skilda nationsgränser – allt detta är nödvändigt för att förstå de komplicerade sammanhang som gör att den ena människan lyckas hålla sig frisk medan den andra inte gör det. Internationellt samarbete är betydelsefullt – Peter Friberg har med sin familj varit gästforskare i Australien och Kanada – samt för två år sedan i London.

– Man måste ta tillvara de chanser man får. När jag erbjöds att bli gästforskare vid Institute of Child Health i London resonerade Karin, min hustru, och jag om den omställning detta skulle innebära för familjen – Ett stort åtagande för alla, och en stor uppoffring för min skull. Barnen var inte så värst förtjusta i att lämna skolan och kompisarna. Men vi beslöt oss för att åka.

London innebar inte bara bra och spännande forskning – det betydde också Covent Garden, Wigmore Hall på söndag förmiddag, teaterbesök samt British museum förstås.

– Vi bodde tjugofem minuters resa från Heathrow och bara känslan av att befinna sig mitt i händelsernas centrum var väldigt stimulerande. Och om man älskar musik och gång på gång kan gå och lyssna på de verkligt stora mästarna – Claudio Abbado, Daniel Barenboim – då kan man knappast önska sig något mer.

TILLBAKA I GÖTEBORG saknar han den stora mängden forskare och den internationella stämningen.

– Men jag klagar inte. Jag har nyligen fått en plats i akademistyrelsen och måste säga att diskussionsklima-

ret där är väldigt angenämt. De flesta yttrar sig och även svåra frågor kommer upp på bordet.

Peter Fribergs stora intresse för medicin gör att han ibland kan ha svårt att koncentrera sig på en sak i taget. Men vad man än sysslar med måste man ibland stanna upp och fundera över vad man egentligen håller på med.

– All forskning måste vara relevant. Ny kunskap sköljer ju ständigt över oss, kväver oss nästan – därför måste vi ibland stanna upp och fråga oss vad den nya kunskapen ska vara bra för. De framsteg vi gör, de resultat vi kommer fram till, omsätts de i praktiken, får de någon betydelse? Och den nya medicin vi utvecklar – är den verkligen bättre än den gamla?

FORSKARUTBILDNINGENS KVALITET samt vikten av att få in fler medicinare inom forskningen är andra frågor som engagerar Peter Friberg.

– Vi har omkring 900 forskarstuderande vid Medicinska fakulteten – men bara finansiering för en tredjedel. Det innebär att handledarna måste ägna sig åt en ständig jakt på pengar men också att ribban för vad som krävs för att doktorera stadigt sjunker. Staten borde satsa åtminstone tre gånger så mycket på medicinsk forskning och prioritera och fokusera sina satsningar mer. Medan Sverige skär ner ökar andra länder sina ansträngningar – med följderna att Sverige halkar efter ännu mer inom medicinsk forskning.

Jäkligt envis – det säger Peter Friberg att han är – och kanske måste man vara det om man ska få ändring på saker och ting.

– Jag tror att allt är möjligt. Men det är det inte, brukar barnen rätta mig. Nåja, kanske inte riktigt allt. Men om man bara inte ger upp är ganska mycket möjligt i alla fall.

Peter Friberg

Yrke: Professor vid hjärtkärlinstitutionen, överläkare vid Sahlgrenska universitetssjukhuset

Familj: Karin samt tre barn, 16, 14 och 9 år gamla

Bor: I Mölndal

Intressen: Sommarhuset i Ödsmål, båtar och vatten, samt musik, främst klassiskt men även jazz

Läser just nu: *Pojkår* av J M Coetzee

Senaste evenemang: Såg *Sound of music* på operan tillsammans med familjen

Motto: Kanske det Bobby McFerrin sjunger: *Don't worry, be happy*

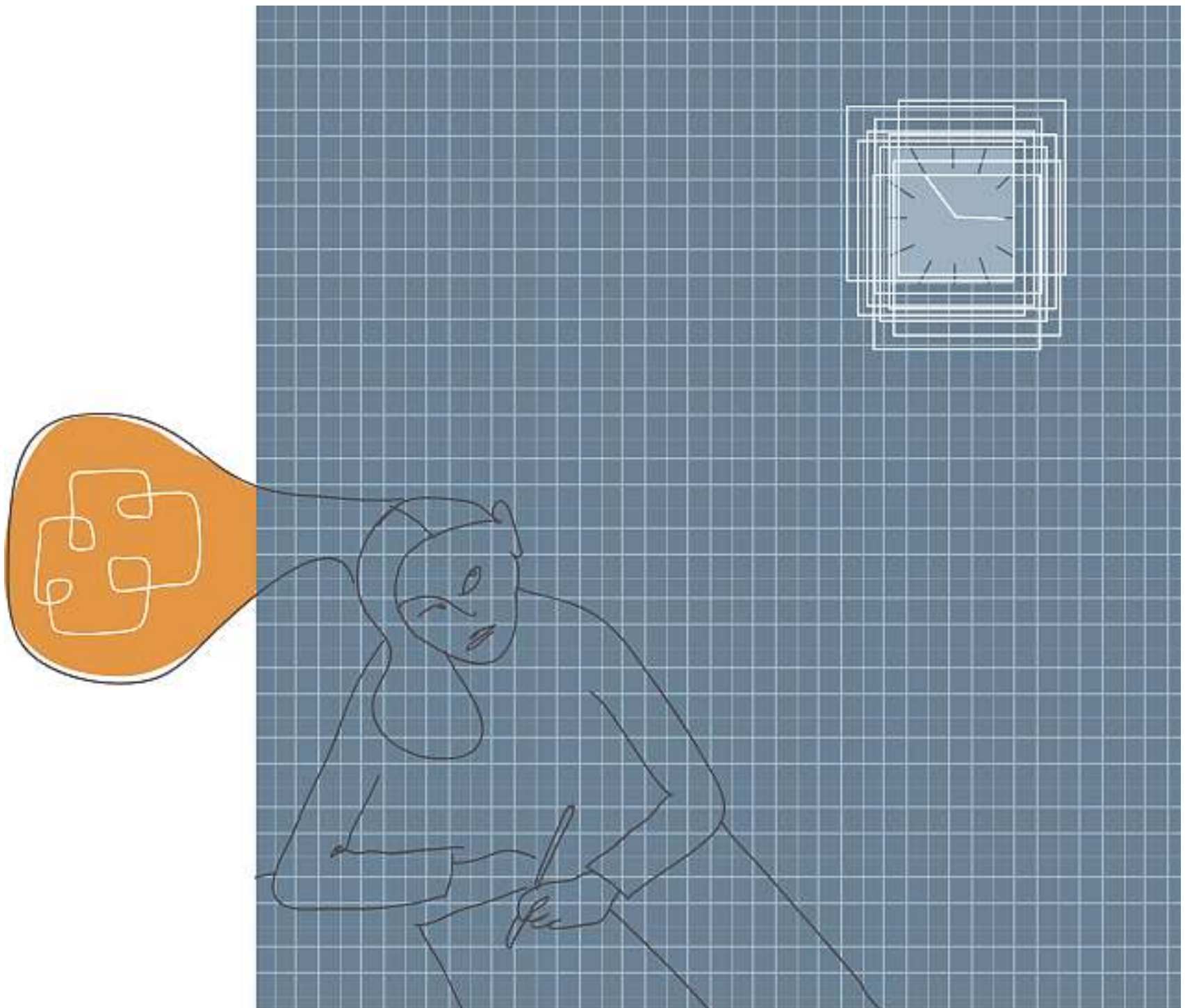
Vad som tenteras kan hållas
konstant men det bör ske inom
ramen för varierande former.

UNIVERSITETETS OFFICIELLA FÖRKLARING AV TENTAMEN

Salstentan

Kunskapsbevis för massproduktion

text: INA LANGSBERG illustration: EVA-LENA HEDVALL

Det må vara 2000-tal och IT-samhälle, men det är som om det gått många universitet och institutioner i Sverige spårlöst förbi. När det gäller tentamen. Fungerar fortfarande salstentan som kunskapsbevis eller har detta framförade fenomen från studentinvasionen på 60-talet överlevt sig själv?

TENTAMEN, detta ultimata bevis på att kunskapens äpple vunnit terräng, nedtecknas fortfarande manuellt företrädesvis med bläck utan möjlighet att suddas för att, som det heter, ge rättande en chans att följa förvirrade tankebanor fram till eventuellt svar.

Salstentan med tillhörande handel av gamla tentor verkar ha blivit en cementerad form för kunskapsmätning. Det mest revolutionerande inom tentamensformerna stavas fortfarande på många håll hemtenta.

En snabb rundvandring inom Göteborgs universitet visar att ekonomi och storlek på studerandegrupp anses vara det som styr valet av tentamens form. På vissa håll används också salstentan indirekt som statushöjare för att undvika flumstämpeln.

ATT SALSTENTAN är en gammal företeelse kan Sven-Eric Liedman vid institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori intyga.

– Salstentan fanns redan i slutet på 1860-talet och Strindberg nämner salstentan med det gamla latinprovet i ett av sina tidiga verk. Det var ett obligatoriskt skriftligt test som genomfördes för att se om de studerande hade de elementära kunskaperna i ämnet som då krävdes.

Förutom ämnen som matematik och liknande förekom skriftliga tentamen med övervakare före 1960-talet i stort sett bara inom pedagogiken, berättar han.

– I och med massuniversiteten ökade antalet studenter under sjuttioalet från 25 000 till 100 000. Då blev det omöjligt att hinna ha muntliga tentamen med alla.

Och nu är vi där igen med en anstormning av studenter som inte får plats, tar tid och sänker den genomsnittliga kunskapsnivån. Sedan början av 90-talet har antalet studenter ökat med ca 200 000 och universiteten går nu igenom en liknande process som skedde på 60-talet. Och det är en utveckling som sannolikt kommer att fortsätta, menar Claes Alexandersson, föreståndare för Universitetets pedagogiska center, UPC. Han vill inte stämma in i den historiska kör som alltid hävdar att allt var bättre förr och att det bara blir sämre och sämre. Med en så kraftig expansion av antalet studenter är kanske inget annat att vänta, menar han.

– Intressantare är då att fråga sig om studenterna förstår sina uppgifter. Att läsa vid universitet handlar om så oerhört mycket mer än att bara läsa in sin kurslitteratur. Det är också en socialiseringsprocess som leder till att man successivt blir bättre på att läsa vid ett universitet. Sådana effekter är det nog ingen som inbillar sig att man mäter med salstentor.

I sak är Claes Alexandersson inte emot salstentan men reagerar däremot på institutioner som dogmatiskt hävdar att det är enda sättet för tentamen.

Lärande och mått på kunskap är inte några nya frågeställningar utan har sysselsatt ”di lärde” genom alla tider, menar han och får medhåll av Sven-Eric Liedman som säger:

– Kunskap är på ett sätt väldigt personligt och svårt att mäta.

Hur ofta diskuteras då kunskapsmättet inom Göteborgs universitet?

Något gemensamt mål finns inte utan det är upp till varje institution att förankra den frågan och ha med den på dagordningen, menar Claes Alexandersson.

– Hur man väljer att tentera är lärarens kraftigaste instrument i påverkan av studierna. Studenterna är

naturligtvis intresserade av examinationen och villiga att styras beroende på hur den går till.

Enligt direktiven för tentamen ska det vara en bedömning av kunskapens kvalitet där läraren ska examinera det som anses vara viktigt och uppmana till reflektion.

– Organiserad handel av gamla tentor är jag därför tveksam till för det uppmuntrar ju studenterna till att memorera in ett antal svar istället för att studera. Tentamen ska ju stå i samklang med undervisningen, säger Claes Alexandersson bestämt.

Men har då ingenting hänt?

Jodå, numera finns det även salstentamen med kryssfrågor där studenten kan välja mellan olika svarsalternativ. Handelshögskolan praktiserar detta.

– Flervalsfrågorna ska ses som ett komplement. Genom att ha olika moment i en tentamen kan man täcka in en bredare del av kurslitteraturen som annars inte kommer med, förklarar Hans Bjurek, studierektor vid Nationalekonomi med statistik.

Utöver att rättningen underlättas kan kryssfrågor även ge utdelning till studenter som inte är så duktiga matematiskt, menar han.

– Tentamen är en av dessa frågor vi ständigt diskuterar och det skulle vara intressant med andra former, men grupper på 200 studenter begränsar detta, säger han.

Försök med seminariediskussioner har gjorts, men de har oftast slutat med att bara ett fåtal studenter deltar aktivt i samtalet.

” Människor kan lära i grupp men gå olika vägar, gå samma väg men nå olika positioner, hålla samman men ha olika ambitioner och inställningar.

KONFUCIUS

SVEN-ERIC LIEDMAN kan berätta att institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori efter önskemål från lärarna gått över mer och mer till examination i smågrupper. Varje vecka efter föreläsningarna är det gruppdiskussioner som sedan efter en termins studier avslutas med en gruppexamination. Men än så länge bedrivs detta bara på C- och D-nivå.

– Salstentorna kan uppfattas som ett mekaniskt och trist sätt att mäta kunskap, och man ville därför pröva att arbeta med mindre grupper för att få ökad reflektion och dialog, förklarar han.

Cecilia Rosengren, studierektor vid samma institution, tycker att variation av tentamen är bra och vill gärna se mer av ett reflekterande kring ämnet. Det sker alltför sällan, menar hon och har därför börjat med pedagogiska seminarier där tentans form ska diskuteras. På institutionens kvällskurser sker kontinuerlig inlämning av arbetsuppgifter och en variant med studiedagbok är under utveckling.

– En fråga alla borde ställa sig är vad man vill att studenten ska få med sig efter utbildningen, menar hon.

På psykologiska institutionen har det inte skett någon stor dramatisk förändring på tentamensfronten, enligt studierektor Bernt Johnsson, även om lyhördheten för nya former klart ökat under det senaste decenniet. Så långt det är möjligt är det kurs och innehåll som styr tentamen.

– Oavsett form är det jätteviktigt att studenten får feedback på det som presterats under en tentamen. Studenten vill ju inte bara ha ett besked om godkänt eller ej utan synpunkter på det de skrivit.

Mer diskussioner måste till om hur man kan upprätthålla denna så viktiga dialog, menar han.

– Det är ett centralt dilemma när det inte finns ohämmat med resurser. Har du en studerandegrupp på 70 personer skulle det i sig vara väldigt intressant att kunna avsätta en timma med varje student, men det fungera inte i praktiken, säger Bernt Johnsson.

SAHLGRENSKA AKADEMIN gjorde för ett antal år sedan ett trendbrott genom att införa muntliga gruppexaminationer på medicinarutbildningen. I dag utgör de 30 poäng av programmet totalt, berättar Thomas Jonsson lektor vid institutionen för fysiologi och farmakologi.

– Det är lättare att få en känsla för en students resonemang i en muntlig situation än vid en skriftlig tentamen. Kan studenterna ämnet väldigt bra kan det också leda till att intressanta gruppdiskussioner uppstår.

Gensvaret från studenterna, som fått lära sig en ny studieteknik, har varit positivt även om kritik funnits att viss subjektivitet avgjort bedömningskriterierna.

– Man har tvingat studenterna att läsa på ett helt annat sätt än tidigare. Och fått dem att reflektera mer över den här formen av resonerande, säger Thomas Jonsson.

– Men det är personalintensivt och många går redan på fölgarna.

HELT NYLIGEN fick akademien två miljoner kronor av Rådet för högre utbildning för att utveckla en fempoängs introduktionskurs, *Att lära för att lära och undervisa*, för alla nyantagna studenter och nyanställda lärare.

– Ett sätt, enligt Karin Kjellgren, universitetslektor och projektledare, att få studenter att se mer långsiktigt på sina studier och inte bara plugga kortsiktigt.

Målet är att ge studenter och lärare en gemensam värdegrund i fråga om vetenskapligt arbete, hur kunskap söks, används och inte minst värderas. Och att lära sig samtala.

– Samtalet har en central roll i verksamheten och vi vill ge våra studenter ett redskap för deras kommande yrken och för framtida samarbetsprojekt.

Om tentamen ska få den status och det utrymme till dialog som krävs borde nog fler institutioner söka anslag för att etablera lära-för-att-lära-kurser. Ju fler studerande desto mer nytänkande behövs för att skapa ett universitet som är tillgängligt för alla och som kan tillgodose så många behov som möjligt. Är målet att lära för att lära eller enbart att plugga? Ja, det är frågan.

” Kunskap är (i sig själv) makt – ”Nam et ipsa scientia potestas est”

FRANCIS BACON, 1561–1626

Systema naturae

GU Journalen inleder härmed en serie om speciella böcker på UB – böcker som förändrat världen. Först ut är *Systema naturae* av Carl von Linné.

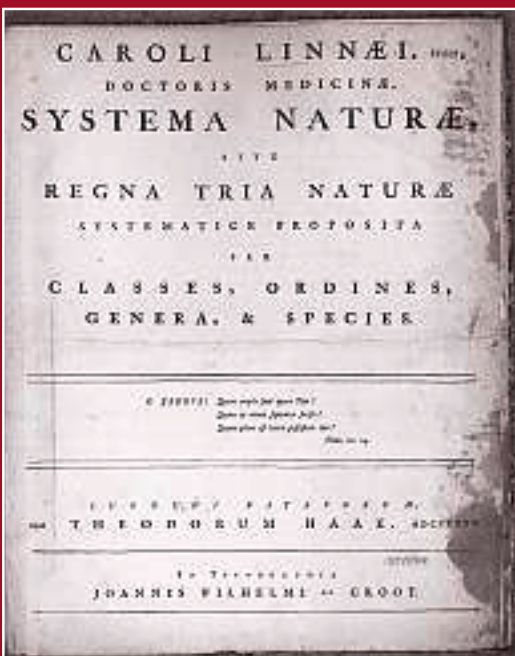
Carl von Linné, Sveriges mest berömda naturvetenskapsman, är känd för skapandet av ett sexualsystem för växterna – men också för att ha infört en terminologi för växternas viktigaste organ och normer för hur växterna ska beskrivas. Ett av Linnés viktigaste arbeten är *Systema naturae* där Linné presenterar sitt sexualsystem och ger en översikt över indelningen av naturens tre riken – stenar, växter och djur.

– Den bok UB äger har tillhört Carl Snoilsky och ännu tidigare tillhörde den Carl Gustaf Tessin, ambassadör i Paris på sjuttonhundratalet och en stor konst- och bokälskare, berättar bibliotekarie Anders Larsson. Den ingår i den stora Snoilskysamling som dåvarande Stadsbiblioteket förvärvade 1903.

Carl Snoilsky var en kräsen boksamlare som ägde de flesta viktiga svenska eller svenskrelaterade verk inom historia och kulturhistoria från 1600-talet och framåt. Han samlade även böcker om numismatik.

– Hade vi inte haft hans böcker hade UB saknat många av sina viktigaste verk. Hans samling är inte bara värdefull – den används också. Varje vecka frågas det efter åtminstone något ur denna samling.

Det är första upplagan av *Systema naturae* UB äger – tryckt i Nederländerna 1735. Boken är på sju sidor och mäter hela 53 X 43 cm. Första upplagan trycktes i 300 exemplar. Av dessa finns 33 kända exemplar kvar, varav 14 i svenska bibliotek. Boken förvaras i UB:s raritetskammare.

Kvinnliga akademiker firar hundra

Inledningen till första världskriget läste vi om tre gånger i skolan – men om kvinnornas kamp under samma period fick vi inte veta någonting.

Så säger Cecilia Chrapkowska – student på läkarprogrammet, grundare av medicinsk feministisk front och medlem av Kvinnliga akademikers förening, KAF.

Förbundet fyller 100 år 2004.

BERÄTTELSEN OM kvinnors kamp för lika rättigheter är fylld av motgångar – det gäller även de kvinnliga akademiker som 1904 bildade Kvinnliga akademikers förening, den äldsta kvinnliga akademikerorganisationen i Europa.

Rätt att avlägga akademisk examen hade kvinnor fått 1873. Men det skulle dröja ända till 1923 innan den paragraf som förklarade att enbart ”infödde svenske män” kunde inneha statlig tjänst ändrades. Kön, religion och nationalitet utgjorde kompetensvillkor på samma sätt som förtjänst och skicklighet.

Föreningens första ordförande var jur doktor Elsa Eschelsson, Nordens första kvinnliga docent.

– Det är både gripande och oerhört spännande att läsa om dessa kvinnor, förklarar Cecilia Chrapkowska, som tillsammans med föreningens ordförande Anges Wold skrivit två kapitel i den bok om föreningen, *Förbjuden frukt på kunskapens träd*, som ges ut nästa år.

– De hade det för jäkligt men gnällde inte utan var bara väldigt energiska. Det är mycket deras förtjänst att det över huvud taget finns kvinnor vid akademien i dag.

Flera av de öden som drabbade föreningens kvinnor är upprörande.

– År 1898 begärde Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet att Elsa Eschelsson skulle få en professur – men tjänsten gick i stället till en mindre meriterad man. Först 1911 föreslogs en ändring av grundlagen som skulle ge kvinnor rätt att bli professorer – men civil-, process- och straffrätt undantogs, precis de tjänster Elsa Eschelsson skulle komma ifråga för. Efter att ha läst förslaget tog hon sitt liv.

SJUKVÅRD OCH SKOLA var områden där kvinnor hade störst möjlighet att accepteras.

– År 1888 utexaminerades exempelvis den första kvinnliga läkaren i Sverige, Karolina Widerström, berättar Cecilia Chrapkowska. Hon öppnade en uppskattad privatpraktik och ägnade mycket kraft åt upplysningsverksamhet i medicinska frågor.

Men lärarinnorna, som tidigare haft lika lön som sina manliga kollegor, drabbades 1905 av ett stort bakslag. Då kom ett förslag om att manliga läroverkslärare skulle få högre lön om de hade akademisk examen. Men rätten gällde inte lärarinnor.

– Argumenten var många för varför män borde ha bättre betalt. Bland annat menade man att männen var familjeförsörjare – men en undersökning av fil doktor Anna Ahlström visade att hela 44 procent av folkskollärarinnorna i Stockholm hade försörjningsansvar. Ett annat argument gick ut på att män behövde högre lön

för att de hade ett större näringsbehov. Kvinnliga medicinare räknade då ut att de extra kalorier i form av havregryn och oxkött männen behövde skulle kosta cirka 69, 50 extra per år – väsentligt mycket mindre än löneskillnaderna.

1932 kom en lag i Tyskland som förbjöd gifta kvinnor att arbeta. Nazisterna skärpte lagen ytterligare 1933 så att kvinnor bara kunde ha låglönearbeten inom jordbruk och hushåll.

– Liknande lagar tillkom i England, Holland, Belgien, Österrike samt i delar av USA. Men svenska kvinnor drabbades inte av yrkesförbud – mycket på grund av Kvinnliga akademikers förening.

Med anledning av föreningens hundraårsjubileum ger man ut en bok och anordnar en konferens. Föreningen kommer också att medverka i Vetenskapsfestivalen nästa år med ett särskilt seminarieprogram.

– Fortfarande hörs argumenten att bristen på jämställdhet beror på kvinnorna själva, förklarar Cecilia Chrapkowska. Kvinnor kan inte göra karriär på grund av barnen, säger man – trots att det är bevisat att barn inte utgör ett hinder. Kvinnorna tar inte för sig – eller tar för sig alldeles för mycket – är andra argument. Genom att skylla problemen på kvinnorna själva undviker universitetet och staten att ta sitt ansvar för jämställdheten.

Cecilia Chrapkowska startade föreningen Medicinsk feministisk front för att driva jämställdhetsfrågor inom läkarutbildningen. Man har redan nått flera framgångar.

– Inom Medicinska fakulteten var det till exempel tidigare självklart att människa var detsamma som man. Nu är det lika självklart att ha med ett kvinnligt perspektiv i undervisningen – men den förändringen har skett det senaste halvåret!

Eva Lundgren

Boken *Förbjuden frukt på kunskapens träd – kvinnliga akademikers kamp för jämställdhet under 100 år*, ges ut på Atlantis förlag nästa år.

Den 20 mars 2004 firas föreningens hundraårsjubileum i Svenska Läkaresällskapets lokaler, Klara östra kyrkogata 10, Stockholm. Då föreläser bland andra Karin Johannison, Carl Tham, Yvonne Hirdman – och debattledare är Annika Hagström.

För mer information, kontakta Cecilia Chrapkowska, cecilia.chrapkowska@snf.se eller Agnes Wold, agnes.wold@microbio.gu.se

Cecilia Chrapkowska startade föreningen Medicinsk feministisk front.

Framtidsresenärer efterlyser fler kvinnliga ledare

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

Anna Hannesdóttir och Leila Billquist vill synliggöra det kvinnliga ledarskapet.

Under två år har 24 kvinnor från fyra universitet – GU, Linköping, Umeå och Karolinska institutet – träffats åtta gånger för att diskutera morgondagens ledarskap inom akademien. Hur ska man öka andelen kvinnliga ledare? Hur kan det kvinnliga ledarskapet synliggöras för att påverka medarbetare och studenter? Projektet Framtidsresan har handlat om att skapa ett ledarutvecklingsprogram med ett bredare innehåll än vad som finns inom lärosätena idag.

OMKRING HUNDRA akademiskt välmeriterade kvinnor anmälde sitt intresse att vara med. Två av de sex – alla från olika fakulteter – som valdes ut från GU var Leila Billquist, forskarasistent vid institutionen för socialt arbete, och Anna Hannesdóttir, lektor och studierektor vid institutionen för svenska språket. GU Journalen ställde några frågor till dem.

Vad har ni gjort?

ANNA: En massa saker. Projektet har varit uppbyggt kring olika teman som makt, jag som ledare, media och organisationsfrågor.

LEILA: Fyra från GU har också besökt Brown University i USA för att lära sig mer om hur man gör för att få ett genusperspektiv i undervisningssituationen och i sitt eget förhållningssätt. Hur lyssnar jag på studenter? Hur bemöter jag dem? Där har man kommit ganska långt med sådana frågor. Resan inspirerade oss att utveckla förslag till en kurs för universitetslärare kring detta tema.

ANNA: Ett annat viktigt moment var *Den mentala resan*, där vi var och en fick reflektera över sig själv och sin utveckling under projektets gång.

Och vad har ni lärt er?

LEILA: Även om jag har haft kunskap om

hur ledarskap fungerar så har jag fått en mycket större inblick i komplexiteten kring ledningsfunktionen. Det går inte nog att betona hur viktigt det är med en klar och tydlig ledningsfilosofi och att det behövs fler kvinnliga ledare.

ANNA: Det som klarat är hur maktstrukturerna är förknippade med genusfrågan. Strukturerna är så etablerade, och vi är alla produkter av dem. Det är inte kvinnan som person utan strukturerna som vi måste förändra.

LEILA: Är det här med jämställdhet speciellt svårt vid universitetet? Ibland känns det som om man kommit längre inom företagsvärlden.

Varför är det så?

LEILA: Kanske har det med vår tjänstestruktur att göra, de historiska, hierarkiska strukturerna. Det är svårt att entydigt svara på.

ANNA: Fast å andra sidan gör vi karriär inom ett system där de flesta, formellt sett, har en väldigt jämförbar bakgrund. Därmed borde det vara lättare att främja jämställdhet. Och vi har ju också jämställdhetsplaner som skall följas. Så frågan är varför vi inte lyckas?

När man bedömer jämställdhetsarbete så handlar det ofta mer om kvantitet än kvalitet – om löner och professorstitlar. Vid Framtidsresans slutdebatt, som bland annat gästades av utbildningsminister Thomas Östros, universitetskansler Sigbrit Franke och universitetens rektorer, talades det till exempel om ett "jämställdhetspris" som någon föreslog skulle tilldelas Umeå universitets rektor eftersom 44 procent av de nya professorerna vid hans universitet är kvinnor. Blir det inte lätt kosmetika över sådana initiativ?

LEILA: Kvantiteten behövs, den är mätbar på ett annat sätt än kvaliteten, men det får inte stanna där.

Så vad kan ni göra?

LEILA: Det viktiga är att rektor och fakultetsledningarna fångar in oss och vår kunskap och försöker få ut något av det här. Och det har man faktiskt gjort. Samhällsvetenskapliga fakulteten har till exempel ett ledarskapsutvecklingsprogram där den seminarierie som nu startar delvis är baserad på det ledarutvecklingsprogram som vi deltagit i. Mycket handlar om att få kvinnor intresserade av ledarskap tidigt i karriären.

ANNA: Centralt vid GU planerar man också att använda sig av vår nya kunskap. I många av GU:s kompetensutvecklande program lyser genusaspekten med sin framvaro. Vi måste börja fråga oss hur vi ska sälja ledningsuppdraget till kvinnor. Vad är det egentligen vi erbjuder dem? Får de stöd?

LEILA: Vi skulle också kunna utgöra en stödgrupp för kvinnor och fungera som mentorer.

ANNA: En annan viktig sak är att vi sex har hittat varandra över fakultetsgränserna med alla olikheter som det innebär. Det finns en oerhörd vinst och glädje i det som skapar möjligheter till samarbete.

Så Framtidsresan är inte slut nu?

LEILA: Nej, vi har bildat ett nätverk som ska träffas en gång om året och vid varje universitet fortsätter de lokala grupperna att träffas. Efter slutdebatten analyserade en extern utvärderare projektet. Det vore intressant om man också gjorde om utvärderingen om ett år. I vilken utsträckning har deltagarna haft nytta av utbildningen och i vilken mån har universitetet använt sig av dessa resurspersoner?

Lars Nicklason

Framtidsresans övriga deltagare från

GU: Elisabet Ahlberg, professor, prefekt, institutionen för kemi, Cecilia Björkelund, professor, prefekt, institutionen för samhällsmedicin, Maj-Lis Sjöbeck, FD, utbildningsdirektör, UFL, Ann Wennerberg, professor, prodekan, avdelningen för oral protetik

DAGS FÖR NYA TRYCKSAKER?

VI HJÄLPER DIG!

Vi producerar bl a avhandlingar, forskarrapporter, kompendium, böcker och utbildningsmaterial. Sedan flera år tillbaka har vi ramavtal med Göteborgs Universitet.

Välkommen med din förfrågan!

Intellecta DocuSys AB
Halka Mellgrens gata 1
421 32 Västra Frölunda
Tel: 031-706 15 00
www.docusys.com
ingemar.johansson@docusys.se

INTELLECTA DOCUSYS

Trädskrämare bärs bort vid en aktion anordnad av Greenpeace för att bevara skogen i Svartedalen.

Modet att bli grus i maskineriet

text: KAJSA ASKLÖF foto: ERIK YNGVESSON, 031-FOTO

Civilkurage vill vi gärna ha, men få vill vara "besvärliga", gå emot gruppen och dra på sig andras vrede. När försörjningen står på spel är det lätt att hitta skäl för att rättfärdiga vår tystnad. Men utan människor med civilkurage vore världen en sämre plats.

STÄMNINGEN ÄR UPPRÖRD. Måttet är rågat. Alla är överens om att det är mer än dags att säga ifrån. Så kommer chefen, och det blir bara tyst. Ingen kan skylla på någon annan eftersom alla vet att de själva borde ha agerat.

– Jag är 65 år och det här har jag mött i hela mitt liv. Jag tror att det är mindre än 10 procent av oss som säger ifrån. Och det är ännu färre som gör det för någon annans skull, säger Lennart Lundquist, professor i statsvetenskap i Lund.

Han tror att det kan vara genetiskt betingat. På savannen hade man kanske inte råd med nejsägare. Men det som han upplever som nytt är att ämbetsmän, politiker och näringslivets toppar

” Människors degradering till jasägare medför att de förlorar sin integritet vilket är ytterst farligt, för då kan de användas till precis vad som helst

verkar tycka att det är helt naturligt att sno åt sig av andras pengar och att det enda beklagliga är om man blir upptäckt. Lennart Lundquist menar att det hänger ihop med ekonomismen, som betonar de ekonomiska värdena framför de humana.

– Nu finns ingen annan moral än marknadens. För 50 år sedan fanns inte tanken inom ämbetsmannakåren att man skulle kunna tillskansa sig det offentligas medel.

Lennart Lundquist önskar att fler delade hans uppfattning om att moral är något personligt och inte går att delegera

till någon annan. Självständigt tänkande ämbetsmän med modet att säga nej, är vad han önskar sig. Det är ett demokratiskt och moraliskt ansvar och i själva verket har vi alla skyldighet att säga ifrån.

– Människors degradering till jasägare medför att de förlorar sin integritet vilket är ytterst farligt, för då kan de användas till precis vad som helst.

Ämbetskurage (ämbetsmännens mod att säga ifrån när de offentliga värdena inte beaktas) är något han efterlyser, liksom ett offentligt etos som innebär att inte bara ekonomivärden står i centrum hos beslutsfattare utan även demokrati-värden.

EN CHEF SOM INTE förmår hantera sina underordnades kritik är en dålig ledare, och hans avdelning kan aldrig bli bättre än han själv, menar Lennart Lundquist. Trots det breder det ut sig en tystnads kultur där få vågar påtala orättvisor och felaktigheter.

– Det finns många belägg för att det bedrivs en tystnadspolitik. Ledande företrädare för stat och kommun vill hindra

ämbetsmännen och medborgarna att utnyttja den grundlagsenliga yttrande- och meddelarfriheten.

Enligt internationella undersökningar går det också illa för den som ändå protesterar, menar Lennart Lundquist.

– Först marginaliseras de, sedan stöts de ut.

DEN VANLIGA GÅNGEN är tyst ogillande, tillrättavisning, försämrade löneutveckling, försämrade karriär, försämrade arbetsuppgifter, undvikande, utfrysning, mobbning, hot, varning, disciplinåtgärd, skadestånd, straff, omplacering, uppsägning, avsked, svårigheter att få nytt jobb, familjeproblem, mediabevakning, psykosomatiska problem och självmord. Detta trots att en majoritet av nejsägarna inte är några konstiga typer utan modiga och altruistiska människor som drivs av en demokratisk och etisk plikt att säga ifrån, visar samma undersökning.

Ändå brukar nejsägarna inte ångra sig. Eftersom de sätter sina moraliska skyldigheter högre än den egna bekväm-

ligheten anser de att de har gjort ett självklart val.

– Saken är den att om alla säger ifrån så kan makthavarna inte tysta människor. I väntan på att nejsägarna ska bli fler får man på rättslig väg ta itu med makthavare som inte respekterar yttrandefrihet och meddelarfrihet, säger Lennart Lundquist.

Kan lydighet till och med vara omoralisk? Det tycker Stellan Vinthagen, universitetsadjunkt och doktorand på institutionen för freds- och utvecklingsforskning. Han tycker att medborgerlig olydnad kan vara en demokratisk handling medan lydighet kan vara mördande omoralisk, som när vi låter bli att tänka på att det den skruv vi skruvar i är en del i ett vapen. Eller då vi tänker som den man som vid Nürnberggrättegången ansåg att han inte hade någon skuld till att tusentals människor dödats i det koncentrationsläger där han varit befälhavare, eftersom han bara hade gett order om det.

– När man gör något i flera led trollass ansvaret bort. Det tillhör genialiteten i administrativa system. Jag tror att system kan vara onda, inte människor, men att vi kan fungera som kuggar i ett samhällsmaskineri som tillåter permanent svält, folkmord, tillverkning av massmordsredskap och miljöförstöring, säger Stellan Vinthagen.

ENLIGT HANS SÄTT att tänka är både det man gör och det man inte gör något som vi alla får ta ansvar för, vilket gör att underlåtenhetssynder jämställs med andra synder. Att vi inte gör något åt att det dör 100 000 människor varje dag i fattigdomsrelaterade sjukdomar är då en allvarlig synd.

– Det är naturligtvis väldigt jobbigt att tänka så. Det är omöjligt att göra allt vi borde, men vi får göra det vi kan. Om man inser hur ens vardagliga lilla arbete och konsumtion konkret hänger samman med dessa fruktansvärda makt- och lydnadssystem så tror jag att de flesta vill göra något åt det.

Hans uppväxt i en familj med annorlunda livsstil har lärt honom att det är viktigt att tänka självständigt. Det personliga ansvaret har gått i arv från farfar som satt i militärfängelset under andra världskriget efter att som officer ha släppt in judiska flyktingar över svenska gränsen, från pappa som var vapenvägrare och från mamma som gömde flyktingar. I hans hem hörde yoga, meditation, frisksportartankar och Martinius kosmologi vardagen till.

– Jag brukar säga att jag är uppvuxen i en vegetarisk diktatur, fast jag är väldigt glad att jag har den uppväxt jag har. Även om jag inte har tagit upp så mycket av de tankar som mina föräldrar stod för, så har jag fått med mig en känslan av att jag har ett individuellt ansvar för mitt liv.

Det har lett till att han suttit fängslad

Kyrkomålning av dygden taperhet, mod. Capella Degli Scrovegni, Padova, Italien.

i ett par omgångar i Tyskland respektive England efter att ha deltagit i plogbillsaktioner där man har gått in på kärnvapenfabriker och påbörjat en nedmontering. Till plogbillsrörelsens filosofi hör att man tar det fulla ansvaret för sina aktioner och alltså väntar tills polisen kommer och griper en. Han berättar om "poetiska", folkligt förankrade aktioner i Tyskland som då är symfoniorkester blockerade ingången till en kärnvapenbas i närheten av Stuttgart med en konsert. Den aktion som gav flest rubriker var då 14 åklagare och domare satte sig framför ingången till kärnvapenbasen, men det som gjort djupast intryck på Stellan är den gamla kvinnan som också satt där och envist vägrade flytta på sig när polisen kom. Hon var för svag för att sitta på marken och fick sitta i en vilstol.

– Den här kvinnan med det bräckliga men ändå ståndaktiga nejet är för mig symbolen för civilkurage, och den har gett mig uppfattningen att vanligt folk kan bedriva en fredlig konfrontativ politik. Jag tror inte att mod och civilkurage är en individuell egenskap. Med träning tror jag att var och en av oss är beredda att utföra det vi kallar hjältemod.

Han är emot alla former av hjältedyrkan som han menar bygger på den felaktiga föreställningen att det bara är speciella personer som är i besittning av det mod som krävs för att sätta sin egen trygghet och bekvämlighet på spel.

– Sådant här kan man göra i en grupp där gemenskapen är stark. Det

handlar om att backa upp varandra. Men det som är det svåra är hur vi skapar sammanhang där människor vågar stå upp för det de tycker är rätt.

För Stellas del har det inneburit att han har gjort ett medvetet val att leva i den "globala byn" Hammarkullen i gemenskap med andra fredsaktivister.

– Jag tror att det finns mycket som människor skulle vara beredda att göra om de blev medvetna om att de är gjorda till redskap för andras syften.

Agnes Wold, docent i mikrobiologi och immunologi, väckte mycket ilska när hon tillsammans med kollegan Christine Wennerås offentligt kritiserade Medicinska forskningsrådet för att gynna män och bekanta när de fördelade sina forskningsanslag.

– De som har civilkurage blir straffade i nio fall av tio vid universitetet. De får inga tjänster och är inte tänkbara för att väljas in i nämnder och styrelser, säger Agnes Wold.

Först kallas man kontroversiell utan att någon närmare synar vad det kontroversiella består av. Nästa nivå är att man är omöjlig och där befinner sig i stort sett alla kvinnor som inte är tysta och lydiga, menar Agnes Wold.

– Om man säger att någon är kontroversiell eller omöjlig så triggar man flockgenerna. Det man säger är att den här människan står utanför vår gemenskap och får bli illa behandlad utan att vi gör något.

EFTERFRÅGAN PÅ MÄNNISKOR med civilkurage är begränsad, men egentligen är det just sådana människor en organisation behöver för att inte stagnera, anser Agnes Wold. Med idel ja-sägare sker ingen utveckling, grova misstag kan begås och i förlängningen kan jasägarna vara förödande för ett företag eller en organisation.

– När civilkuragemänniskor är helt utrotade blir det katastrof, det kan vi se historiskt. De som har makt är inte onda, men det går alltid åt skogen när de får stå oemotsagda. Kreativiteten försvinner, produktiviteten minskar och det blir ett väldigt pengasvinn i ett system med för många ja-sägare.

Bo Rothstein, professor i statsvetenskap, fick nyligen SULF-priset för att han har argumenterat för betydelsen av oberoende universitetsundervisning och fri forskning. Han ser en stor fara i att det sitter så många politiker och näringslivspersoner i forskningsråd och universitetsstyrelser. Varje liten förändring spelar inte så stor roll men tillsammans utgör de vad han kallar "de små stegens tyranni".

– De inskränker på en stor mängd subtila sätt, och det är naivt att tro att det inte blir så farligt. Nu har vi en Volvodirektör i GU:s styrelse och vi kommer att få leta i nattmössan efter studier som visar på Volvos inflytande i

kommunalpolitiken. Cynismen i det hela är att forskarna tror att de kommer att få mer pengar, säger Bo Rothstein.

Han berättar att han tidigare erbjudits förmåner för att hålla nere sin kritik inom universitetet, men annars har han inte lidit någon skada. Enligt Bo Rothstein är det själva kvaliteten i argumenten som avgör.

– Det finns en konstig föreställning i Sverige om att det är farligt att visa civilkurage och att det bara är vissa personer som kan göra det. Jag upplever mig inte som en särskilt modig person.

ATT HYCKLA OCH AGERA i enlighet med konventionen är viktigare än att tala sanning om man vill leva ett behagligt liv, konstaterar Dennis Töllborg, professor i rättsvetenskap, som ofta kritiserar SÄPO för att ha dålig effektivitet i systemet samtidigt som de förstör livet för oskyldiga människor. Han har också kritiserat de hårda domarna mot demonstranterna vid Göteborgskravallerna. I år lämnade han tillbaka Ordfronts demokratipris som han fick 1998 eftersom han anser att tidningen okritiskt publicerat felaktiga uppgifter. Även i privatlivet väljer han att "sabba festen" framför att klucka med i ett rasistiskt skämt när grannar och bekanta ska träffas och ha trevligt.

– Att vara modig är egentligen att sakna självbevarelsedrift. Jag är inte modig kalkylerat. Det bara sker och är en slags defekt, säger Dennis Töllborg.

Han blir inte glad när han märker att 20 vuxna personer sitter tysta och passiva på spårvagnen när en ung kille blir rånad och misshandlad av ett gäng på spårvagnshållplatsen. Dennis Töllborg var den enda som ingrep och fick själv några slag.

– Jag är den jag är på grund av min föräldrageneration. Idag kallas de unga den cyniska generationen. Då är det risk att det är färre människor som har samma defekt som jag.

STUDENTERNA som läser juridik får tidigt lära sig att skilja mellan rätt och rättvisa. Den som vill få makt och inflytande gör bäst i att lära sig spelreglerna hur ruttna de än är. För makten vill inte bli motsagd, och makthavare väljer att omge sig med dem som är som de själva.

Dennis Töllborg tycker att vi har ett samhälle där det gäller att säga rätt saker på ett trevligt sätt vid rätt tillfälle. Att han själv fortsätter att vara en besvärlig människa har att göra med självrespekt. Även om moral inte är ett bekvämt ställningstagande, så är den kopplad till värdighet. Det handlar helt enkelt om att kunna stå ut med sig själv, utan att behöva förtränga allt för mycket.

– Konventionen kräver att vi ljuger, men jag tycker att man ska ta ansvar för sina handlingar och vara transparent. Hur ska du annars kunna lita på mig?

FOTO: MONICA STRANDBELL

Grävande journalistik behövs vid universiteten

Myndigheter eller en varuhuskedja som saluför studier och forskning? Fria arenor eller transportsystem för rådande ideologier? För en utomstående betraktare är universitets- och högskolevärlden ett slagfält av motsägelser.

Hur handskas till exempel universiteten med sitt myndighetsansvar, det som kräver öppenhet och skyldighet att låta sig granskas, i takt med att näringslivet med rätt att hålla sig med affärshemligheter – vinner isteg, både i universitetsstyrelser och som ideal. För numera gäller det inte enbart att kommersialisera forskningsresultat, utan också om att sälja själva universiteten. Utbildningspolitiska villkor gör att universiteten måste skötas som kundlockande företag. Och då är det förstås inte så konstigt att det tar sig uttryck som när Blekinge Tekniska Högskola låter specialskriva den enklaste sortens poplåt – *All it takes* för att genom spelning i lokalradion locka studenter.

EFTERSOM UNIVERSITETSbutikerna behöver så många kunder som möjligt måste även studenter som inte kan, låt säga, multiplikationstabellen välkomnas. Men med illa utbildade studenter är det som med alltför störriga och sjaviga kunder i vilken affär som helst, risken finns att andra, de mer välklädda, inte vill handla just där.

Till skillnad från butiken kör dock inte universiteten ut kunder/studenter som egentligen inte passar in. Istället anordnas kamouflagekurser som går ut på att

snabbreparera bildningsluckorna, men där kursens namn får bli något annat, mer säljande.

Parallellt med säljkraven ska universitet och högskolor bära och förverkliga helt andra mål, om genusperspektiv, mångfald och livslångt lärande, för att nämna några intentioner som må vara politiskt lönsamma, men knappast krasst kommersiellt gångbara. Fenomenet är inte bara svenskt.

I **"TVÄRSNITT"** 2001:4 skrev Thorsten Nybom, professor i historia, om en "systemupplösande paradox": "Samtidigt som Västeuropas universitet avregleras har de underkastats allt hårdare politisk kontroll". Och en annan paradox; trots att detta motsägelsernas slagfält i hög grad angår omvärlden får universiteten ofta vara ifred för journalistisk granskning.

Utbildningsminister Thomas Östros brukar säga att journalister intresserade sig mycket mer för hans område när han var på finansdepartementet och hade titeln skatteminister.

Det är en tänkvärd iakttagelse ministern gör, eftersom en förklaring till bristande journalistisk granskning av politiken kring högre utbildning och forskningspolitik brukar vara att vi journalister vet för lite.

Som om vi skulle sitta inne med så mycket mer expertkunskap om skattetabeller.

Men vårt journalistiska självförtroende är uppenbarligen bättre när det gäller politiskt finlir med budgeten.

Jämfört med något slags skräckblandad respekt för

litteraturprofessorer och nanolaboratorier, men kanske främst för dem som, till skillnad från de flesta journalister, gick naturvetenskaplig linje på gymnasiet.

Det kan vara en förklaring av flera till att tredje statsmakten, medierna, intresserar sig så lite för tredje uppgiften. Trots att den borde angå också andra än det lokala näringslivet.

VAD MÅNGA JOURNALISTKOLLEGER inte inser är att det är med flera förtecken som man kan och bör ta itu med granskning av högre utbildning.

Här finns behov inte bara av vetenskapsjournalister, utan också ekonomijournalister, politiska reportrar och andra med vana att genomskåda affischbudskap, helt enkelt seriöst grävande journalister.

Annars kan universitet och högskolor ostört ägna sig åt att förvandla öppenhet och informationsplikt till kommersiella och politiska imagebyggen.

En smygande förskjutning som dessutom skapar perfekta gömställen för missförhållanden, både när det gäller externa förutsättningar och interna oegentligheter.

MarieLouise Samuelsson

FRILANSJOURNALIST
TIDIGARE VETENSKAPSJOURNALIST PÅ DAGENS FORSKNING